

InCEd

Inclusive Education

(Un)Manual

Sammud kaasava
õpikeskkonna
poole

Erasmus+

erasmus+ and
european solidarity
corps agency

2023

See käsiraamat loodi Erasmus+ strateegilise partnerluse projekti „IncEd: Inclusive Education“ projektitulemusena. Projekti viib ellu Vivere Kool (Eesti) koostöös ettevõtetega Shokkin Group (Eesti), Produções Fixe (Portugal), Ticket2Europe (Hispaania) ja Cesis Berzaine'i algkool (Läti) ning seda toetab Eesti Riiklik Agentuur.

Käsiraamatu fragmente võib kasutada mis tahes vormis õppetegevuses, kui allikas on märgitud.

See väljaanne on valminud Euroopa Liidu programmi Erasmus+ rahalisel toel. Selles väljaandes avaldatud arvamused on ainult autorite omad ega kajasta projekti rahastajate arvamusi. Euroopa Komisjoni toetus selle väljaande väljatöötamisele ei tähenda selle sisu kinnitamist, mis kajastab ainult autorite seisukohti, ning komisjon ei vastuta selles sisalduva teabe mis tahes kasutamise eest.

Sisu kirjutasid:

Julia Stolberova ja Irina Landa Vivere kooli MTÜst, panuse andsid Sarmite Gaika ja Inese Aide Cesis Berzaine Algkoolist.

Eriline tänu IncED projekti meeskonnale: Ana Rita Camará, Jo Claeys, Olalla González, Pavel Vassiljev, Pablo Larrubia Sande.

Redigeerinud ja kujundanud:

Olalla González

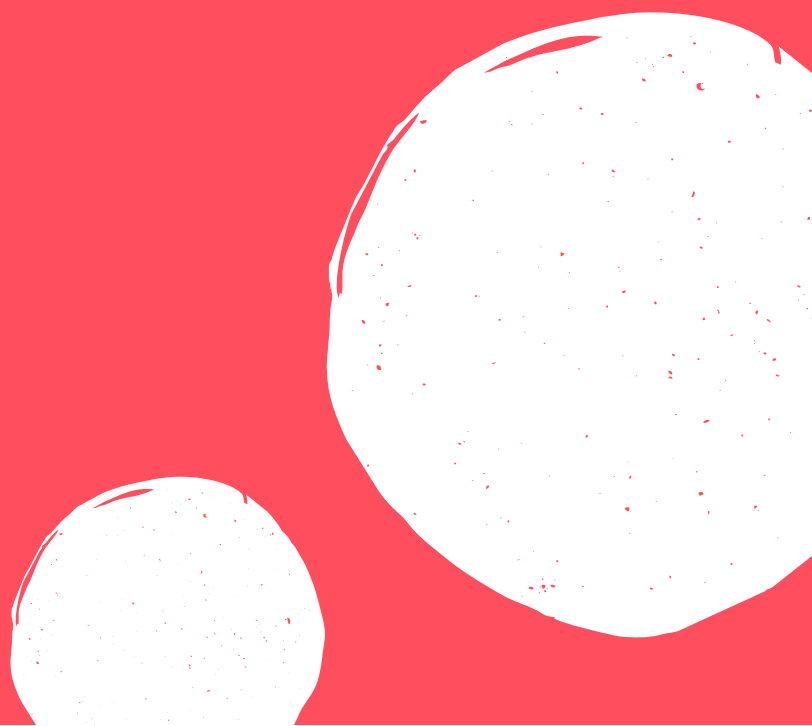

TABLE OF CONTENTS

1. SISSEJUHATUS.....	4
Projekti kohta	4
Selle käsiraamatu kohta.....	6
Organisatsioonidest selle taga.....	8
Rahastajatest	10
2. VIKTORIIN: TEGEVUS ENNE LUGEMIST.....	12
3. MIS ON KAASAV HARIDUS.....	15
4. TERMINOLOOGIA	22
Sõnastik	26
5. VÄLJAKUTSED.....	37
6. KAASAVA HARIDUSE TEGEVUSTE TSÜKkel.....	50
Struktuurne kohanemine	56
7. MEETODI KOHANDAMINE.....	60
8. DO'S AND DON'TS.....	65
9. TULEVASED RESSURSID	75
10. TUNNUSTUSED	81
VIKTORIINI TULEMUSED.....	82

“Kui te
suunda
ei muuda,
võite
jõuda
sinna,
kuhu
liigute.”

—Lao Tzu

1 SISSEJUHAATUS

PROJEKTI KOHTA

Integreerimine, kaasamine, kaasav haridus ja aktsepteerimine. Need on tänapäeval sageli kasutatavad moesõnad, mida mõned inimesed kasutavad intuiitiivselt, teised aga täiesti teadlikult. Enamik meist soovib kindlasti elada õiglases ja võrdses ühiskonnas, kuid võrdsusest veelgi enam vajame õiglust.

Pidev soov edasi liikuda ajendas meid Erasmus+ programmi raames looma projekti pealkirjaga **“IncED: Kaasav Haridus”**.

Projekti eesmärk on välja töötada praktiline käsiraamat õppejõududele ja konkreetne tööriistakast, et saada praktilisi teadmisi. Koos viie hariduse ja noorsootöö valdkonna osalejaga Eestist, Lätist, Portugalist ja Hispaaniast oleme osalenud kaasaval võrdõiguslikkuse teekonnal, mis ühendab meie teadmisi ja kogemusi. Kõigi meie tugevate külgede kombinatsioon, mis kõrvaldab meie nõrgemad küljed.

Täpsemalt öeldes on projekti eesmärgid:

- Demüstifitseerida "erineva võimekuse" ja "kaasava koostöö" mõisted ning tuua need esile pigem võimalusena kui väljakutsena.
- Kohandada olemasolevaid ja arendada uusi õppemänge ja meetodeid erineva võimekusega rühmades töötamiseks, mida saab kasutada mitteformaalses ja formaalses õppe kontekstis 13-18-aastaste noortega.
- Edendada kaasavat haridust eri tüüpi sidusrühmade seas.
- Rikastada noorsootöö- ja haridusvaldkondi kvaliteetsete kasutusvalmis mitteformaalse õppe tegevustega, mis on kergesti kohandatavad erineva võimekusega rühmadele.

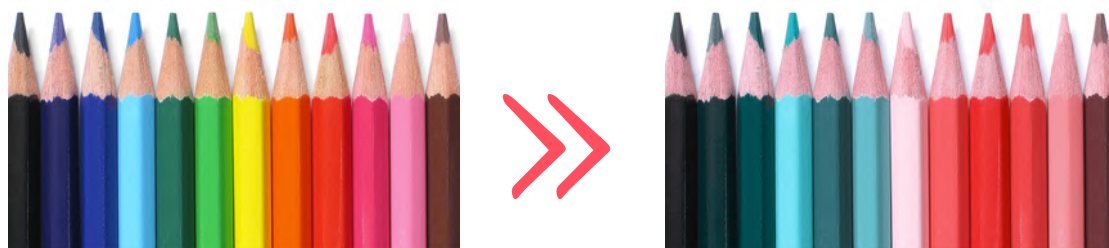
LUGU MEIE VISUAALSE IDENTITEEDI TAGA

"Kaasav haridus" (IncEd) on projekt juurdepääsetavuse ja kaasamise kohta hariduse ja noorsootöö valdkondades ning soovisime pöörata võimalikult palju tähelepanu kõikidele üksikasjadele, mis võivad aidata meil "vestelda":

MEIE VÄRVID

Vaadates värve, millest meie visuaalne identiteet koosneb, võib arvata, et see on veel üks pastelsete toonide palett, mis edastab soojust, harmooniat või rahulikkust. Nendel värvidel on aga taga veelgi suurem tähendus: need on samad värvid, mida tritanooiaga inimesed tajuvad tavalist "vikerkaarepaletti" vaadates.

Tritanopia ehk värvipimeduse all kannatavad inimesed ajavad sinise segamini rohelisega ja kollase lillaga. Põhjus on selles, et silmades täielikult puuduvad S-kolvikesed ja on olemas ainult pika- ja keskmise lainepikkusega kolvikesed.

MEIE TÜPOGRAAFIA

OpenDyslexic on avatud lähtekoodiga font, mis on loodud düsleksiaga lugejate loetavuse parandamiseks. Tähtedel on suuna näitamiseks alumine tehtud rasvase kirjega, nii et lugejad saavad kiiresti aru saada, milline tähe osa on all, aidates ära tunda õiget tähte ja takistades aju neid ümber pöörast.

Rohkem infot: <https://opendyslexic.org/>

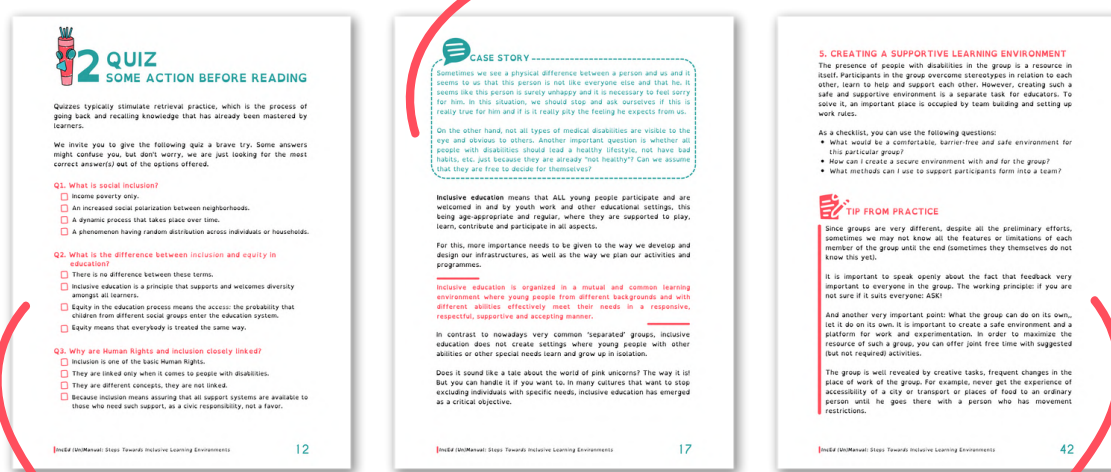
SELLE KÄSIRAAMATU KOHTA

Käsiraamatu põhieesmärk on julgustada vähemate võimaluste ja erivajadustega noori aktiivses ühiskonnaelus osalema ning et igasuguste seltskondlike ürituste korraldajad ei kardaks töötada erineva võimekusega rühmadega.

Selle saavutamiseks leiate selles käsiraamatus:

- Meie nägemust kaasamisest lihtsate sõnadega koos heade ja halbade näidetega isiklikust kogemusest, kindlasti huumoriga.
- Kaasamise ja suutlikkuse suurendamise vahendeid.
- Lisateavet segarühma vajaduste ja potentsiaali kohta.
- Näiteid parimatest sammudest kaasavate noorteprojektide kvaliteedi parandamiseks.
- Konkreetseid samme edukaks kaasavate ürituste korraldajaks saamiseks.

Näited elust

Interaktiivne sisu

Nipid praktikalt

NB!

See ei ole akadeemiline töö, vaid kogemuste ja juhtumite kokkuvõte meie praktikast.

“Unistus algab
õpetajast, kes
usub sinusse,
kes tõmbab ja
tõukab ning viib
sind järgmisele
platoole,
torkades
mõnikord terava
pulgaga, mida
nimetatakse
tõeks.”

—*Dan Rather*

ORGANISATSIOONIDEST SELLE TAGA

Kes need "meie" siis on?

Oleme viis haridustegelast Eestist, Lätist, Portugalist ja Hispaaniast. Väga erinevate supervõimetega superkangelaste meeskond, kes kavatseb koostada teile väga motiveeriva, praktilise ja kasuliku käsiraamatu!

MTÜ Vivere school (Eesti)

(Projekti koordinaator)

www.viverekool.ee

www.facebook.com/viverekool

MTÜ Vivere kool on noor ja eksperimenteeriv organisatsioon, mis loodi 2018. aastal, et ellu viia kauaaegne unistus: kaasava hariduse erakooli avamine Tallinnas.

Kooli kontseptsiooniks on kaasava õpikeskkonna loomine ja tugisüsteemi väljatöötamine, sealhulgas uudsete meetodikate väljatöötamine ja erivajadustega lastega töötavate õpetajate ja spetsialistide koolitamine.

Shokkin Group International (Eesti)

www.shokkin.org

www.facebook.com/shokkinint

Shokkin Group International on noorteorganisatsioonide võrgustik, mis koosneb noorsootöötajatest, noortejuhtidest, noorteorganisatsioonidest ja noortest üle Euroopa, mis asutati 2015. aastal Eestis tugevate rahvusvaheliste sidemete ja rohujuuresandide noorteorganisatsioonide koostöö tulemusena.

SGI panustab noorsootöö koolitus- ja mitteformaalse õppe tegevuste ja meetodite arendamisse, pakkudes ka avatud lähtekoodiga ja omakirjastuslikke õppemänge, ekspertartikleid ja käsiraamatuid noorsootöötajatele. Organisatsioon varustab noortevaldkonna praktikud uuenduslike meetodite, materjalide ja praktiliste kogemustega.

Cesise Berzaine'i algkool (Läti)

www.csip.lv

www.facebook.com/CesuMezaSkola

Cesī Berzaine on kool, kus on rohkem kui 300 õpilast ning nad õpivad erinevate õppekavade alusel. Ajalooliselt ainult hariduslike erivajadustega lastele mõeldud kool, mille põhiväärtuseks on inimväärikus: õpetajad, kes mõistavad laste igapäevaseid ja tulevikuvajadusi, usuvad iga lapse võimesse saavutada tulemust, inspireerivad ja toetavad lapsi omal moel.

Viimastel aastatel on kool avanud ka alghariduse programmi, mis pakub ka tavalistele lastele kaasavat haridust.

PRODUÇÕES FIXE
FORMAÇÃO / COACHING
CRIAÇÃO DE VOZES EDUCATIVAS

Produções Fixe (Portugal)

www.facebook.com/ProducoesFixe

Produções Fixe on 2010. aastal loodud sotsiaalse vastutustundega väikeettevõtte, mis keskendub selgelt mitmele sambale: sotsiaal- ja noorsootöölalane koolitus (kohalik, riiklik ja rahvusvaheline), haridusvahendite kujundamine, arendamine ja tootmine, kogukonna loomine, kultuuripärandi ja tööalase konkurentsivõime loomine.

Viimaste aastate jooksul on Produções Fixe spetsialiseerunud mängupõhiste õppevahendite väljatöötamisel sotsiaalselt olulistel teemadel ning intensiivistunud meetmeid tööalase konkurentsivõime loomise valdkonnas kohalikul tasandil, luues ruume, kus tehnoloogia, digitaliseerimine ja kohalikud ressursid (nii inim- kui ka materiaalne resurss) käivad käsikäes.

Ticket2Europe (Hispaania)

www.ticket2europe.eu

www.facebook.com/ticket2europe

Ticket2Europe on 2016. aastal Hispaanias asutatud organisatsioon, mille missiooniks on avada noortele uusi teid ja arenguvõimalusi.

Koos kirglike ja motiveeritud inimeste meeskonnaga, kelle ühine unistus on levitada sõna rahvusvaheliste kogemuste võlust, keskenduvad selle tegevused ja projektid Euroopa väärtuste ja teemadega seotud valdkondadele, nagu inimõigused, sotsiaalne kaasatus, rahu tagamine või noorte tööalane konkurentsivõime.

ABOUT THE FUNDING BODIES

Erasmus+ on Euroopa Liidu programm hariduse, koolituse, noorte ja spordi toetamiseks Euroopas. Programm keskendub tugevalt sotsiaalsele kaasatusele, rohelisele ja digitaalsele üleminekule ning noorte demokraatlikus elus osalemise edendamisele.

Erasmus+ pakub võimalusi igas vanuses inimestele, aidates neil areneda ning jagada teadmisi ja kogemusi erinevate riikide asutustes ja organisatsioonides. Programm pakub võimalusi ka paljudele organisatsioonidele, sealhulgas ülikoolidele, hariduse ja koolituse pakkujatele, mõttekodadele, teadusasutustele ja eraettevõtetele.

Üksikasjalik teave nende võimaluste kohta, sealhulgas abikõlblikkuse kriteeriumid, on saadaval Erasmus+ programmijuhendis.

Rohkem infot: ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_ee

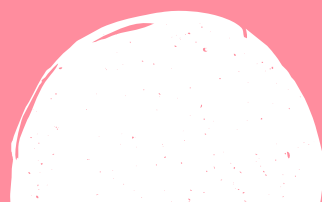

Erasmus+ programmi abisaajatele võimalikult lähedale toomiseks ja selle hea toimimise tagamiseks erinevates riikides teeb EL programmi haldamiseks koostööd riiklike büroodega.

Riiklikud bürood asuvad programmiriikides ning nende roll hõlmab Erasmus+ kohta teabe edastamist, rahastatavate projektide valimist, Erasmus+ jälgimist ja hindamist, taotlejate ja osalejate toetamist, koostööd teiste riiklike büroode ja ELiga, programmi Erasmus+ reklaamimist ning edulugude ja parimate kogemuste jagamist.

“Teooria on see,
kui sa tead
kõike ja miski ei
tööta; praktika
on see, kui kõik
töötab ja keegi
ei tea, miks.
Siin ühendame
teooria
praktikaga:
miski ei tööta ja
mitte keegi ei
tea miks.”

—*Albert Einstein*

2 VIKTORIIN

TEGEVUS ENNE LUGEMIST

Viktoriinid stimuleerivad tavaliselt otsimispraktikat, mis on protsess, mille käigus pöörduakse tagasi ja tuletatakse meelde teadmisi, mida õppijad on juba omandanud.

Kutsume teid julgelt täitma järgmist viktoriini. Mõned vastused võivad teid segadusse ajada, kuid ärge muretsege, me otsime pakutavatest valikutest kõige õigema vastuse(id).

K1. Mis on sotsiaalne tõrjutus?

- Ainult sissetulekute vaesus.
- Suurenenud sotsiaalne polariseerumine linnaosade vahel.
- Dünaamiline protsess, mis toimub aja jooksul.
- Nähtus, mis jaguneb juhuslikult üksikisikute või leibkondade vahel.

K2. Mis vahe on kaasamisel ja võrdsusel haridusel?

- Nende terminitel pole vahet.
- Kaasav haridus on põhimõte, mis toetab ja tervitab kõigi õppijate mitmekesisust.
- Võrdsus haridusprotsessis tähendab ligipääsu: tõenäosust, et erinevatest sotsiaalsetest rühmadest pärit lapsed sisenevad haridussüsteemi.
- Võrdsus tähendab, et kõiki koheldakse ühtemoodi.

K3. Miks on inimõigused ja kaasamine tihedalt seotud?

- Kaasamine on üks põhilisi inimõigusi.
- Need on seotud ainult puuetega inimestega.
- Need on erinevad mõisted, need ei ole omavahel seotud.
- Sest kaasamine tähendab kodanikukohustuse, mitte teenetena tagamist, et kõik tugisüsteemid on sellist toetust vajajatele kättesaadavad.

K4. Millised võivad teie arvates olla kaitstud omadused?

- Soovahetus ja seksuaalne sättumus.
- Ürituste planeerimine arvestades löokestega ja öökullidega.
- Puue ja vanus.
- Kinnisvara omamine.

K5. "Kaasav haridus" tähendab:

- Mitmeastmeline koolikeskkond.
- Kõik noored osalevad ja on oodatud. See on eakohane ja regulaarne, kus noori toetatakse mängima, õppima, panustama ja igakülgset kaasa lööma.
- Erivajadustega inimesed saavad osaleda mõnes tunnis koos teistega.
- Kõigil on võrdsed tingimused ja võrdne kohtlemine.

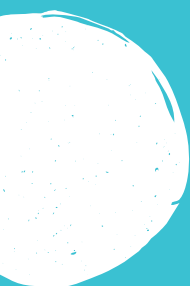
K6. Mis kasu on kaasavast haridusest?

- Peamine kasu on neile, kellel on arenguomadused teiste osalejate arvelt.
- Kõik võidavad, kaasav keskkond on väga arendav ja rikastav.
- See on utopia, üldiselt ei ole kaasamisest kellelegi kasu.
- Riik hoiab kokku kaasavate rühmade haridustaseme vähendamisega.

Ühel või teisel viisil leiage vastused meie tekstidest ja oma mõtetest. Või vähemalt meie südametest. Nautige lugemist!

**“Teadmine ei ole
mõistmine.
Teadmisel ja
mõistmisel on
suur vahe: sa
võid millestki
palju teada, aga
mitte päriselt
aru saada.”**

—Charles Kettering

3 MIS ON KAASAV HARIDUS?

KAASAMISE MÕISTEST ARUSAAMINE

Kaasamise kohta võib kindlasti öelda, et see sõltub ja mõjutab kõiki. Igaüks meist võib olla kaasava, mitmekesise, ligipääsetava maailma looja, milles võib olla igaühele vääriline koht.

Me ei hakka siinkohal üles lugema mitmekesise ja õiglase maailma eeliseid, kuid igaüks meist, kas teadlikult või mitte, saab iga päev või kord kuus teha väikseid asju, mis võivad muuta keskkonda ja meie suhteid kaasavamaks.

Väga sageli peame selleks, et meid ümbritsev maailm muutuks kaasavamaks, lihtsalt olema paindlikumad ja eemalduma häbimärgistamisest.

Enamasti ei nõua see meilt erilist pingutust. Kaks lihtsat näidet? Lugege. Üldiselt kõigest, aga eelkõige vähemalt natuke kaasamisest, erinevustest, diagnoosidest, soost jne. Vestelge uute inimestega. Võrdset. Õppige, märkake ise, mille poolest inimesed teist erinevad.

Näide elust

Kui kogute lapsi oma poja sünnipäevale, mõelge sellele, kas lõbu on kõigile kättesaadav. Kolleegidele lugu ette valmistades mõelge, kas tullakse toime terminoloogiaga või tasub leida kättesaadavamaid esitlusvorme. Olles kohanud tänaval inimese ebatavalist käitumist, ärge andke negatiivset hinnangut. Ärge seadke kolleegi valimisel piiranguid muude kui professionaalsete kriteeriumide järgi.

Üldiselt on oluline mõista kaasatust erinevate sotsiaalsete rühmade (rahvusvähemused, sugu jne) laiemas kontekstis. Selles juhendis räägime näiteks rohkem puuetega inimestest.

Ühiskonna valmisolek muutusteks ning välistuste, häbimärgistamise ja barjääride välistamine mõjutab kaasamise ideed. Kaasamise rakendamine nõuab aga üldist arusaamist sellest, mis kaasamine tegelikult on. Alustame kaasamise määratlemisega.

Kaasamist peetakse universaalseks inimõiguseks. Kaasamise eesmärk on hõlmata kõiki inimesi, olenemata rassist, soost, puudest, meditsiinilisest või muust vajadusest. See puudutab võrdse juurdepääsu ja võimaluste andmist ning diskrimineerimisest ja sallimatusest vabanemist (tõkete eemaldamist) ning see mõjutab kõiki avaliku elu aspekte. See aga tähendab, et puuetega noortel on õigus osaleda igasugustes noorteprojektides.

The Harris Poll¹ uuringu kohaselt peetakse puuetega inimesi maailma suurimaks vähemuseks.

Sotsiaalne kaasatus on protsess, millega parandatakse üksikisikute ja rühmade ühiskonnas osalemise tingimusi: parandatakse nende identiteedi tõttu ebasoodsas olukorras olevate inimeste võimeid, võimalusi ja väärikust.

See tähendab, et ressursse planeerides peame minimeerima neid, mis ei saa protsesside osaks saada ja on marginaliseeritud. Võimaluse piires tuleks kõiki struktuuride pakutavaid teenuseid arendada, arvestades elusituatsioonide ja identiteetide mitmekesisust.

Sotsiaalne kaasatus on mitmekesisuse päritolu "normi järgi" ja mitmekesisus on võimalus, mille abil igaüks saab oma sotsiaalset elu rikastada.

Küsige endalt, mis on "normaalne"?

Kui võtta konkreetne näide, selgub, et erinevate inimeste jaoks on sama asi nii "norm" kui ka "mitte norm". Näiteks konnaliha söömine pole enamiku riikide jaoks norm, kuid prantslased seavad selle väite kindlasti vastu.

---

1. <https://theharrispoll.com>

Näide elust

Mõnikord näeme inimese ja meie vahel füüsilist erinevust ja meile tundub, et see inimene pole nagu kõik teised. Tundub, et see inimene on kindlasti õnnetu ja temast on vaja kaasa tunda. Sellises olukorras peaksime peatuma ja endalt küsima, kas see on tõesti tema jaoks tõsi ja kas see tunne, mida ta meilt ootab on haletsus.

Teisest küljest ei ole kõik meditsiiniliste puude tüübid silmaga nähtavad ja teistele ilmsed. Teine oluline küsimus on, kas kõik puuetega inimesed peaksid järgima tervislikke eluviise, mitte omama halbu harjumusi vms lihtsalt sellepärast, et nad niigi "ei ole terved"? Kas võime eeldada, et neil on vabadus ise otsustada?

Kaasav haridus tähendab, et KÕIK noored osalevad ja on oodatud noorsootöösse ja muudesse haridusasutustesse, mis on eakohased ja korrapärased, kus neid toetatakse mängima, õppima, panustama ja kõigis aspektides osalema.

Selleks tuleb pöörata suuremat tähelepanu sellele, kuidas me oma infrastruktuure arendame ja kujundame, samuti seda, kuidas me oma tegevusi ja programme kavandame.

Kaasavat haridust korraldatakse vastastikusel ja ühises õpikeskkonnas, kus erineva taustaga ja erinevate võimetega noored vastavad tõhusalt oma vajadustele vastutulelikul, lugupidaval, toetaval ja aktsepteerival viisil.

Erinevalt tänapäeval väga levinud „eraldatud“ rühmadest ei loo kaasav haridus keskkonda, kus teiste võimete või muude erivajadustega noored õpivad ja kasvavad isolatsioonis.

Kas see kõlab nagu lugu roosade ükssarvikute maailmast? Nii ongi! Kuid saate sellega hakkama, kui soovite. Paljudes kultuurides, mis soovivad lõpetada erivajadustega inimeste tõrjumise, on kaasav haridus saanud oluliseks eesmärgiks.

Arusaamine, kes on kaasatud, kes on eraldatud ja kes on protsessidest välja jäetud, on haridusasutuste juurdepääsu ja õiglusega seotud probleemide lahendamisel ülioluline.

Kuigi kogu ELis² ei kasutata ühtset haridusliku erivajaduse määratlust, hõlmab enamik määratlusi laia valikut puudest, sealhulgas füüsilisi, vaimseid, kognitiivseid ja hariduslikke piiranguid. Hariduslike erivajaduste sihtrühma kuuluvad aga ka andekad ja/või erakordselt andekad õpilased.

Kas neurotüüpilisi ja lisatuge vajavaid õpilasi on raske ühte ruumi ühendada? Jah, see on sageli väga raske. Kas see on seda väärt? Jällegi, jah, see rikastab suuresti kõiki asjaosalisi.

Kujutage ette, et me räägime omaenda lapsest. Meie väga ilusast ja armastatuimast beebist. Kas me tahame, et ta teaks, mis on lahkus, vastastikune abi, võrdsus, aktsepteerimine? Kas me tahame, et kõik need imelised omadused oleksid tema oskused? Kas keegi saab oskuse ilma harjutamata? Ja kas me tahame, et ta seda kõike harjutaks?

Seejärel peame looma ruumi, kus iga laps saab selliseid oskusi arendada ja omandada. See peaks olema võimalikult turvaline, läbimõeldud ruum, kus on vajadusel tuge. See on mõistlikult planeeritud ruum erineva võimekusega rühmas õppimiseks.

Selle sõna otseses mõttes on iga tavaline tänapäevane haridus kaasav. Klassides õpivad poisid ja tüdrukud, erineva nahavärviga lapsed, erinevatest usukonfessioonidest pärit perekondadest erinevatest linnaosadest või äärelinnast, vahel ka lapsed, kes koolis õpetatavat keelt hästi ei oska. Üha enam õpib tundides erinevas vanuses lapsi. Nüüd on tähelepanu suunatud rohkem oma haridustrajektoori ülesehitamisele kui kõigi ühe ja sama pintsliga "kammimisele".

Sellel poolel on väljend kaasav haridus endiselt üsna hirmutav.

---

2. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Access to quality education for children with special educational needs, Publications Office, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/440746>

Näide elust

Koolis pühendame palju aega ja energiat atmosfääri loomisele. Sageli saame mitte eriti meeldivaid kommentaare, et peaksime rohkem hoolima hariduse kvaliteedist, mitte keskkonnast. Mõne aasta pärast märkasime aga seda, et sobivas õhkkonnas lapsed ei peta. Nad ei ole laisad. Neil pole lihtsalt seda vaja. Neid huvitavad enda tulemused ja huvi korral on huvitav teada, mis suunas nad arenema peavad.

Oleme veendunud, et see on tingitud atmosfääri loomisest. Meenutagem vaid **Maslow püramiidi**: selleks, et ma muutuksin uudishimulikuks kõige vastu maailmas, peavad olema rahuldatud minu **füsioloogilised vajadused** (õhk, toit, jook, vari, riietus, soojus, seks, uni), **turvavajadused** (isiklik turvalisus, ressursid, tervis, vara), **armastuse ja kuuluvuse vajadused** (sõprus, perekond, seotustunne, intiimsus) ja **lugupidamine** (austus, enesehinnang, staatus, tunnustus, tugevus, vabadus). Alles pärast seda on ruumi **eneseteostusvajadustele** (soov saada võimalikult suureks).

Joonis 1. Maslow vajaduste hierarhia. Välja võetud McLeod, S. A. (2022). Maslow vajaduste hierarhia. Lihtsalt psühholoogia. www.simplypsychology.org/maslow.html

Mida me võidame, kui selle valime?

Igal aastal hägustub mõiste "psühholoogiline norm" üha enam. Agressiivses infokeskkonnas on lihtne silmist kaotada "mis on hea" ja "mis on halb". Psüühika tuleb tohutult suurenenud andmehulgaga üha halvemini toime ning me muutume haavatavamaks, ärritavamaks. Stressitaseme tõustes väheneb meie võime aktsepteerida teisi inimesi, tunnustada nende õigust erilisele elustiilile.

Mis on sellest olukorrast võimalik väljapääs?

Suhelge inimestega, kes on teist erinevad. Kui õpetame oma lapsi suhtlema nendest erinevate eakaaslastega, siis suurendame nende sotsialiseerumisvõimet. Selle tulemusena parandame nende vaimset seisundit. Nad ei karda ega lükka teisi tagasi, mis tähendab, et nad ise muutuvad rahulikumaks ja enesekindlamaks. On ju aktsepteerimine inimese enda emotsionaalse tasakaalu tagatis.

Näide elust

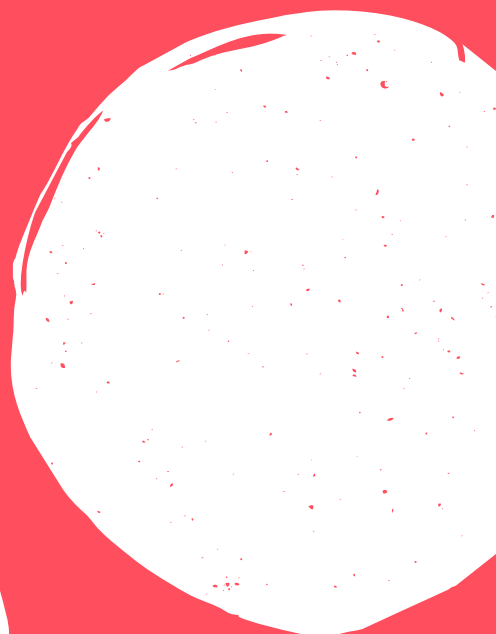
Kunagi tegelesime teismelistega tunnis teemaga nagu koolide ja muude õppeasutuste spetsialiseerumine, kus nad on varem õppinud või kuhu kavatsesid sisse astuda.

Tunni lõpus küsisin, mis on meie kooli eripära? Klassis, kus oli 14 teismelist vanuses 14–16 aastat, ei teadnud keegi, mida vastata. Ütlesin, et meil on kaasav kool ja oleme selle üle uhked. Ja õpilased ütlesid, et meil on lihtsalt lahe kool, kus kõik saavad olla nemad ise ja nad ei suhtunud kunagi erinevustesse kui millistesse erilistesse asjadesse.

Muide, klassi õpilased on pärit viiest erinevast riigist, üks tüdruk ei räägi, seal on üks vaimupuudega klassivend, ratastoolikasutaja ja nende klassijuhataja kannab hidžaabi.

**“Jälgige oma sõnu,
neist saavad teod.
Jälgige oma tegusid,
need muutuvad
harjumusteks.
Jälgige oma
harjumusi, need
muutuvad
iseloomuks.
Jälgige oma
iseloomu, sellest
saab teie saatus.”**

—Lao Tzu

4 TERMINOLOOGIA

Väikese soojendusena enne meie terminoloogia peatükki kutsume teid skannima QR-koodi ja avama **Mentimeter**, kus saate panustada sõna kaasamise definitsiooni. Kui mõtlete kaasamisele, siis millised on kolm kõige olulisemat sõna, mis teile meelde tulevad? Kui olete seda teinud, näete ka, millised sõnad on teistele olulised:

Terminoloogia on selline akadeemiline sõna, mis tekitab lugejas sageli igavuse. Tavaliselt tekitavad meie projektide terminoloogiateemalised sessioonid enne nende algust osalejate seas hämmeldust ja tuliseid vaidlusi ("Miks on see eraldi teema 1,5 tunniks?").

Mõelgem koos välja, miks terminoloogia on oluline.

Alates väikestest igapäevastest otsustest kuni suurte sammudeni, mis muudavad kõike – meie elu koosneb suurtest ja väikestest valikutest, mida teeme iga päev. Üks neist otsustest on see, kas kasutada juurdepääsetavuse vajadustega inimestest rääkides mõnikord tülikamat, kuid õiget terminoloogiat. Kas tulemus on minu pingutusi väärt?

Inimese öeldud sõnad ei ole lihtsalt heli, need on kujundid, millel on otsene mõju meie alateadvusele. Sõna kuuldes ilmub meie meeltesse kohe pilt. Proovige ise: kui ütleme, või veel parem, kirjutame sõna "kass", ilmub otse teie silme ette, alateadvusest välja hõljudes, pilt kassist.

Lisame sõnale "kass" sõna "märg" ja pilt muutub hetkega. Miks see juhtub? Jah, sest iga sõna on kas pilt, mida oleme varem näinud, või üks kord kogetud emotsioon.

Iga sõna taga on midagi! Ja selles kogemuses, mis on sõna taga, on aegade tarkus. On olemas lingvistika teadusharu, mida nimetatakse semantikaks, mis määrab, et sõnadel, mis on tähenduselt lähedased, võivad siiski olla suured semantilised erinevused.

See, kuidas me puuetega inimesi kutsume, mõjutab vaieldamatult meie ettekujutust maailmast. Aja jooksul keel areneb ja mõned aastad tagasi laialt levinud terminid on hakanud kahtluse alla seadma. Seetõttu on oluline selgitada, millist keelt ja termineid saab kasutada puuetega inimestest rääkides või seonduvatel teemadel. Näiteks umbes aasta tagasi oli okei kasutada mõistet "erivajadused",³ nüüd on see muutunud.

Sobimatute sõnade kasutamine võib tekitada inimestes tõrjutuse või pahameele tundeid ning see võib takistada puuetega inimeste täielikku ja sisukat osalemist.

Samas on kaasav keel oluline vahend võitluses ableismi ja selle nähtuse juurdunud ilmingutega. Võimsus avaldub mitmel kujul, sealhulgas solvavate ja lugupidamatute sõnade ja väljendite kasutamine.

Erinevaid takistusi ja omadusi on palju ning loomulikult on võimatu teada õiget terminoloogiat kõikide osalejate rühmade jaoks. Siiski on viis üldist reeglit, mida teades ja kasutades hoiad ära palju ebameeldivaid olukordi.

1. PÕHIMÕTE "INIMENE ESITEKS":

See tähendab, et kõigepealt räägitakse inimesest endast ja alles seejärel tema diagnoosist. Näiteks "autistlik" asemel peaksite ütlema "autismispektri häirega laps". "Düsleksiku" või "kokutaja" asemel kasutage keelt, mis seab inimese esikohale: "düsleksiaga inimene" või "kokutav inimene"

Kui me nimetame kedagi autistiks, skisofreenikuks või düsleksikuks, kuuleme ainult diagnoosi. Meil osutub palju raskemaks tajuda isiksust, mis eksisteerib haiguse tunnustest eraldi ja on palju mitmetahulisem kui pilt, mida silt võimaldab näha. Seetõttu on sellised terminid nagu "autistlik" või "down" põhimõtteliselt valed: meil on alati tegemist inimesega, mitte diagnoosiga.

---

3. "Mõistet "erivajadused" ei tohiks enam kasutada seoses puudega. Puuetega inimeste õiguste konventsioonis ei mainita "erivajadust". Mõiste rõhutab võimekust, segregatsiooni ja hierarhiaid. Kaasavas ühiskonnas puuetega inimeste vajadusi ei tohiks pidada "eriliseks", parem on rääkida "juurdepääsetavuse vajadustest". Karina Chupina, Trainer & Consultant, Expert on Disability, Youth, Diversity & Inclusion.

2. VÄLTIGE SILDISTAMIST JA STEREOTÜÜPE:

Puue (siin ja edasi meditsiiniline termin) on osa igapäevaelust ja peegeldab inimeste mitmekesisust. Puuet pole vaja dramatiseerida ja selle olulisusega ei tasu liialdada. Sellest tulenevalt ei tohiks puuetega inimesi alusetult kujutada eeskujude või "üliinimestena".

Lisaks on vastuvõetamatu kujutada puuetega inimesi nende puude tõttu haavatavatena. Haavatavus tuleneb välistest asjaoludest ja ei saa olla kaasasündinud ega teatud inimesele või inimrühmale omane.

Vältige märgistamist ja märkimist, et inimesel on puue. Tähelepanu tuleks pöörata inimese oskustele või vajadustele ning olemasolevatest häiretest tuleks rääkida ainult siis, kui see võimaldab selgust või edastab olulist teavet.

---

3. ÄRGE KASUTAGE EUFEMISME:

Aja jooksul on mõned väljendid laialt levinud, asendades rumalad sõnad. Paljud neist väljenditest peegeldavad aga väärarvamust, et puue on mingil moel vajalik.

Sellega seoses vältige väljendeid nagu "alternatiivselt andekas", "päikselised lapsed", "liblikalapsed", "inglid" jne, kuna need kõik on eufemismid ja neid võib pidada patroneerivateks või solvavateks. Eufemismid viivad meid tegelikkusest eemale, mis võimaldab vältida puudest rääkimist.

4. PUUE EI OLE HAIGUS EGA PROBLEEM:

Puuet kasutatakse väärkohtlemise ja haiguste kontekstis puude meditsiinilises⁴ ja moraalses⁵ mudelis, samas kui kaasaegne ühiskond üritab elada sotsiaalse mudeli⁶ järgi. See lähenemine kujundab ettekujutuse puuetega inimestest kui heategevuse ja kaastunde objektidest, põlistades seeläbi negatiivseid hoiakuid ja stereotüüpe puute kohta.

Puuetega inimesi saate kutsuda patsientideks ainult siis, kui nad saavad arstiabi (ja ainult selles kontekstis).

---

4. Meditsiinilises mudelis tajutakse puuet kehasüsteemi või funktsiooni kahjustusena, mis on oma olemuselt patoloogiline. Sellest vaatenurgast on eesmärk taastada süsteem või funktsioon võimalikult lähedaseks "normaalseks". <https://www.apa.org/ed/precollege/psychology-teacher-network/introductory-psychology/disability-models>

Olge ettevaatlik, kui kasutate omadussõnu, nagu "tavaline", "tervislik" või "täis", eriti kontrastina. Näiteks on vale öelda: „Selles koolis õpetatakse terveid (normaalseid) lapsi ja autistlikke lapsi. Õigem oleks nii: „Selles koolis õpetatakse autistlikke ja neurotüüpilisi lapsi.

Püüdke mitte rääkida puudest kui ruumist, kuhu inimest saab vangistada (näiteks "oma keha pantvang") või millest kaugemale inimene võib minna (näiteks "oma puude ületamine"). Füüsilist keha ja inimese psüühikat ei saa käsitleda üksteisest eraldatuna. Sellised väljendid on võimelisuse ilmingud ja võivad olla puuetega inimestele solvavad.

5. ALATI (NII KIRJA- KUI KA KÕNEKEELES) KASUTADA AINULT ASJAKOHASED TERMINID:

Igapäevaelus kasutatavad sõnad ei tekita enamikule puuetega inimestest probleeme. Inimesel, kes kasutab ratastooli, võidakse paluda jalutama minna ja kuulmispuudega inimeselt võib küsida, kas ta on viimaseid uudiseid kuulnud.

Siiski tuleks olla ettevaatlik, kui kasutate määratud väljendeid ja metafoore, mis sisaldavad näiteks sõnu nagu "pime" või "kurt". Mitte mingil juhul ei tohi puudega seotud termineid kasutada solvamiseks ega kriitika väljendamiseks. Näiteks peaksite vältima selliseid väljendeid nagu "kas sa oled kurt?" kui keegi meid pärast mitut katset ei kuulnud. Samuti ei tohiks öelda, et kellelgi on Downi sündroom või Parkinsoni tõbi, et näidata inimese tegude irratsionaalsust või kohmakat tegevust.

---

5. Moraalses mudelis nähakse puuet kui tähendust inimese või perekonna iseloomu, tegude, mõtete ja karma suhtes. Sellest vaatenurgast võib puudega kaasneda häbimärgistus, häbi ja süüdistamine, eriti kui puuet nähakse kuriteo märgina. Teise võimalusena võib puuet pidada au, usu või jõu märgiks. <https://www.apa.org/ed/precollege/psychology-teacher-network/introductory-psychology/disability-models>

6. Sotsiaalses mudelis nähakse puuet inimese identiteedi ühe aspektina, sarnaselt rassile/etnilisele kuuluvusele, soole jne. Sellest vaatenurgast lähtudes arvatakse, et puue tuleneb puudega inimese ja keskkonna kokkusobimatusest (nii füüsilise kui sotsiaalse) mittevastavusest. Keskkond tekitab takistusi ja tõkkeid, mitte puue ise. <https://www.apa.org/ed/precollege/psychology-teacher-network/introductory-psychology/disability-models>

SÕNASTIK

On aeg laiendada meie universumit. Kui soovite selle servi ise katsuda, jätkake lugemist (või järgige sõnastiku lõpus olevat [linki/QR-koodi](#)), et leida mitu definitsiooni ja panna ennast proovile. Igal definitsioonil on vastus, nii et selles mängus pole kaotajaid!

A

ABLEISM: ekslik ja eelarvamuslik arusaam puudest, mis lähtub ideest, et puuetega inimeste elu ei ole elamist väärt.

ALTRUISM: kui me tegutseme kellegi teise heaolu edendamiseks, isegi kui me riskime või maksame endale ise. Kuigi mõned usuvad, et inimesed on põhimõtteliselt omahuvilised, näitavad hiljutised uuringud vastupidist. Uuringud on leidnud, et inimeste esimene impulss on pigem koostöö kui võistlemine: väikelapsed aitavad spontaanselt teisi abivajajaid, kuna nad on nende heaolu pärast tõeliselt mures.

D

DISKRIMINEERIMINE: igasugune erinev kohtlemine, mis põhineb sellistel põhjustel nagu "rass", nahavärv, keel, religioon, rahvus või rahvuslik või etniline päritolu, samuti päritolu, veendumused, sugu, gender, sooline identiteet, seksuaalne sättumus või muud isikuomadused või staatus ja millel puudub objektiivne ja mõistlik põhjendus; (EMS § 7 kuni GPR 15).

E

ERINEVA VÕIMEKUSEGA RÜHMAD: viitab tavale määrata õpilased klassidesse või klassidesse juhuslikult või mõnel muul alusel kui võimete või saavutuste alusel (nt sõprus, huvi). Erineva võimekusega rühmi võib nimetada ka heterogeenseteks rühmadeks.

EERINEVUSE MÄÄRAMINE: meetodilised, didaktilised ja organisatsioonilised meetmed, mille abil kohandatakse haridust ja õpetamist õppijate rühma võimete, motivatsiooni, huvide ja annetega.

ERIVAJADUSTEGA LAPS: See ei ole kliiniline termin ja seda ei peeta tõhusaks eufemismiks näiteks laste õiguste kaitsmiseks meedias.

Mõiste tähistab inimesi, kes vajavad konkreetse seaduse alusel erilist tuge. Näiteks 1997. aastal võeti USA-s (kus see mõiste on seaduslik) vastu Adoption and Safe Families Act, mis keskendus ligipääsetavuse vajadustega lastele perede leidmisele. Ligipääsetavuse vajadustega lapsed hõlmasid meditsiiniliste, intellekti- ja psühholoogiliste puuetega⁷ lapsi. Toona sai täiesti selgeks, et sellistele lastele on peresid palju keerulisem leida, mistõttu lihtsustas see seadus "erivajadustega" laste lapsendamise protsessi ja võimaldas peredele vajalikke teenuseid.

Teise näitena võib tuua puuetega inimeste hariduse seaduse, mis tagas tasuta, võrdse ja piisava hariduse kõigile lastele, sh erivajadustega lastele, mis hõlmas nii andekaid kui ka arengupuudega lapsi. Seetõttu on oluline mõista, et mõnel juhul on "erivajadusega laps" juriidiline, mitte kliiniline termin.

EUFEMISM: on leebe või kaudne sõna või väljend, mis on asendatud sellisega, mida peetakse liiga karmiks või nüriks, kui viidatakse millelegi ebameeldivale või piinlikule.

ERIHARIDUS: on üld- ja kutseharidus juurdepääsetavuse vajaduste ja puuetega õppijatele või kohandatud ligipääsetavuse vajadustele või puuetele.

Eriharidus on mõeldud:

- a) hõlbustada nende õppijate õppimist;
- b) pakkuda neile täiendavat tuge;
- c) kohandada pedagoogilisi meetodeid vastavalt õpilaste individuaalsetele vajadustele;
- d) tagada spetsiaalsed vahendid (nt spetsiaalselt koolitatud töötajad, seadmed jne);
- e) kohandada vajaduse korral õppekava sisu või õpieesmärki. (Latvijas Vēstnesis, 2020a; UNESCO Institute for Statistics, 2009; UNESCO IBE, 2013).

---

7. Psühholoogilise puude näideteks on maniakaalne depressioon, bipolaarne häire, skisofreenia, isiksusehäired, traumajärgsed stressihäired, ärevushäired, luuluhäired ja söömishäired. Psühholoogilised puuded võivad takistada haridust erineval viisil.

INIMESEKESKNE LÄHENEMINE HARIDUSELE: hariduspoliitika, mis rõhutab iga inimese väärtust ja tähtsust, õigust areneda, realiseerida oma potentsiaali, rahuldada oma vajadusi ja järgida oma huve. Inimkeskne lähenemine haridusele pakub terviklikku ja õppijakeskset lähenemist, ohverdamata haridusstandardite eesmärke või õppeasutuse huve õppimise tipptaseme saavutamisel.

Inimkeskne haridus keskendub indiviidi terviklikule arengule, mis väljendub kahel viisil: a) väliselt kui mure teiste inimeste, väärtuste ja suurema kaasatusena erinevatesse protsessidesse ja tegevustesse; b) sisemiselt suurema eneseteadlikkuse ja enesejuhitavusena, aga ka suurema hoolimisena ja vastutuse eest iseenda eest.

(Autori töö põhineb on *Human-Centered Education*, 2018; Gill & Thomson, 2017).

INDIVIDUALISEERIMINE: hariduse ja õpetamise põhimõte, mis austab iga indiviidi eripära ja ainulaadsust. See viitab kavatsusele valida õppija individuaalsetele vajadustele ja huvidele vastavad õpetamis- ja õppimistegevused.

Õppimise individualiseerimisel ning individuaalsete õpi- ja tööressursside arendamisel võetakse arvesse õppija individuaalseid võimeid ja motivatsiooni ning õppimise ja töötamise tempot. Õpetaja jälgib õppija õppimist kindlate teemade käsitlemiseks loodud klasside ja tundide süsteemi alusel. (Böhm & Seichter, 2018; Bray & McClaskey, 2013).

INTEGRATSIOON: kahesuunaline protsess, kus ühiskond, valitsused ja kohalikud omavalitsused hõlbustavad, toetavad ja edendavad üksikisikute integratsioonipüüdlusi. (Teabedokument 6. tsükli kohta).

K

KAASAV ÕPPEKESKOND: füüsilise, vaimse, sotsiaalse ümbruskonna, aga ka õppeprotsessis osalejate vahelise hoiakute ja interaktsioonide kogum, mis tagab võrdsed haridusvõimalused kõigile õppijatele sõltumata nende: a) võimetest; b) vajadustest; c) tervislikust seisundist; d) sotsiaalsest staatuses; e) majanduslikust seisundist; f) soost; g) rassist; h) kodakondsusest; i) religioonist; j) poliitilistest tõekspidamistest; k) ametist; l) elukohast.

Kaasav õpikeskkond on õppijaid ja õpetajaid toetav, tervislik, sõbralik, kaitsev ja õigustepõhine. Kaasav õpikeskkond pakub õppijatele lähenemist, mis vastab nende konkreetsetele vajadustele, ületab õppimise takistused ja vähendab koolist väljalangemise riski.

Kaasav õpikeskkond eeldab: a) piisavalt kvalifitseeritud personali; b) piisavaid vahendeid; c) sobivaid õppimistingimusi. (Autori kogumiku põhjal on *National Service for Quality in Education, 2019a; UNICEF, 2009; UNESCO IBE, 2013; Skujiņa, 2000*).

KOOSTÖÖ: vastastikku kokkulepitud tegevus eesmärgi saavutamiseks üksteist toetades, kogemusi jagades, aidates ületada raskusi ning luues positiivse ja lugupidava töökeskkonna. Koostööd tehakse erinevatel tasanditel erinevate sidusrühmade vahel nagu õppijad, õpetajad, lapsevanemad, haridusjuhtimine, haridusasutused, kohalik kogukond.

KOOSTÖÖTUNNID: erinevad ainetunnid, ettevalmistudes milleks õpetajad teevad tunni planeerimisel koostööd vastavalt teemale ja õppekavale.

M

MARGINALISEEMINE: isiku või asja asetamine väiksema tähtsuse, mõju või võimu positsioonile; sellises positsioonis asumise olek. Marginaliseerumine, mida nimetatakse ka sotsiaalseks marginaliseerumiseks, tekib siis, kui inimene või inimrühm on asetatud olukorda, millises nad ei pääse ligi põhiteenustele või -võimalustele.

MOTIVEERIV ÕPPEKESKOND: füüsilise, vaimse, sotsiaalse ümbruskonna, materiaalsete ja tehniliste ressursside, samuti hoiakute ja õppijate omavahelise suhtluse kogum, mis algatab, aktiveerib ja suunab õppijate tegevusi, innustades neid õppima ja õppeasutuse elus kaasa lööma. (Autori töö põhineb Martinson et al., 2015; National Service for Quality in Education, 2020; Skujiņa, 2000).

N

NEGATIIVNE STEREOTÜPISEERIMINE: grupi liikme või liikmete suhtes üldistatud arvamuse rakendamine sellesse rühma kuuluvate isikute omaduste kohta, mis hõlmab nende kõigi käsitlemist halvas valguses, olenemata nende isiklikest omadustest. (§ 7 of the EM to GPR 15).

NEUROMITMEKESISUSLIIKUMINE: liikumispuuetega inimeste õiguste eest seisev liikumine laiemas puuetega inimeste õiguste liikumise raames.

Selles liikumises hakkasid juhtrolli mängima **kõrgelt funktsioneeriva autismiga** inimesed. Kõrgelt funktsioneeriva autismiga liikumise toetajad usuvad, et nende diagnoos ei ole patoloogia, vaid osa inimese normaalsest neurokognitiivsest varieeruvusest ehk genoomi loomuliku varieeruvuse ja kesknärvisüsteemi arengu tulemus.

Nad loiid terminid "**neurotüüpiline**" ja "**neuroatüüpne**" ning propageerivad neuroatüüpiliste inimeste aktsepteerimist ühiskonna poolt. Nad usuvad, et autismiga inimeste (vähemalt kõrgelt funktsioneeriva autismiga inimeste) elu parandamiseks pole vaja otsida korrigeerimis- ja ravimeetodeid, vaid ühiskonna täielikku aktsepteerimist ja õiguste kaitset. Neurodiversiteedi liikumise juhid võtsid kasutusele põhimõtte "identiteet kõigepealt", et asendada põhimõtte "inimene kõigepealt".

NORMAALNE: tavaline või tüüpiline, sama, mida võiks eeldada.

P

PERSONALISEERIMINE: õppijad seostavad õppeprotsessi oma huvide, vajaduste, annete, kirgede ja püüdlustega, osaledes aktiivselt õppeprotsessi planeerimises ja elluviimises.

POSITIIVNE TEGEVUS: hõlmab ajutisi ja proportsionaalseid meetmeid või strateegiaid mineviku diskrimineerimise tagajärgede vastu võitlemiseks, olemasoleva diskrimineerimise kõrvaldamiseks ja võrdsete võimaluste edendamiseks. Stigmatiseerimine tähendab isikute rühma negatiivseks märgistamist. (§ 7 of the EM to GPR 15).

PUUE: mis tahes keha või vaimu seisund (puue), mis raskendab haigusseisundiga inimesel teatud tegevusi (aktiivsuspiairang) ja suhtlemist ümbritseva maailmaga (osalemispiairangud).

R

RÜHMATÖÖ: õppimise korraldamise vorm, kus õppijad jagatakse rühmadesse, et töötada koos etteantud probleemi või ülesande kallal vastavalt õpetaja ja/või õppijate seatud eesmärgile.

Rühmatöös õppijad saavad:

- a) planeerida oma rühmategevusi;
- b) integreerida ülesande täitmiseks vajalikud teadmised ja oskused;
- c) teha koostööd otsuste tegemiseks ja eesmärgi saavutamiseks;
- d) hallata erimeelsusi ja väljakutseid;
- e) analüüsida kriitiliselt oma tegevust;
- f) tutvustada oma töö tulemusi.

Rühmatöös on oluline selgelt sõnastada tegevuse eesmärk, olla õpilastele kättesaadav, kui neil on küsimusi või kui nad vajavad õppematerjale, hinnata ja teha kokkuvõtteid koos õppijatega ning arutada, kuidas neid tulemusi praktikas rakendada.

S

SEGREGATSIOON: tegu, millega (füüsiline või juriidiline) isik eraldab teisi isikuid ühel loetletud põhjusel ilma objektiivse ja mõistliku põhjendusega vastavalt kavandatavale diskrimineerimise määratlusele. Sellest tulenevalt vabatahtlik teistest eraldumine ühel ülaltoodud põhjustest ei ole segregatsiooni. (§ 16 of the EM to GPR 7)

SOTSIAAL-EMOTSIONAALNE ÕPPIMINE (SEL): koolis, tööl ja elus edu saavutamiseks vajalike eneseteadvuse, enesekontrolli ja suhtlemisoskuste arendamise protsess.

SOTSIAALNE KAASAMINE: üksikisikute ja rühmade ühiskonnas osalemise tingimuste parandamise protsess: nende identiteedi tõttu ebasoodsas olukorras olevate inimeste võimete, võimaluste ja väarikuse parandamine. See tähendab, et ressursse planeerides peame minimeerima neid, mis ei saa protsesside osaks saada ja on marginaliseeritud. Võimaluse piires tuleks kõiki struktuuride pakutavaid teenuseid arendada, arvestades elusituatsioonide ja identiteetide mitmekesisust.

T

TALKING WALLS (rääkivad seinad): visuaalne tehnika, mis võimaldab väikestes rühmades ülesannete või probleemide lahendamisel tulemusi seejärel teiste osalejatega jagada. Talking Walls sobib ideaalselt kahe või enama elukutse jaoks, et uurida enda ja üksteise rolle ja kohustusi.

TÖÖ ANDEKATE ÕPPIJATEGA: kelle potentsiaal on keskmisest kõrgem ühes või mitmes nimetatud valdkonnas: intellektuaalne, loominguline, sotsiaalne ja füüsiline.

TUGIPERSONAL: õpilastele pedagoogilist, psühholoogilist ja sotsiaalset tuge pakkuv spetsialistide rühm (hariduspsühholoog, sotsiaalpedagoog, logopeed, eripedagoog, abiõpetaja, kooliõde, karjäärinõustaja). Tugipersonal aitab õpiraskustega õppijatel arendada paremaid õpioskusi ning erivajadustega õppijatel ületada terviseprobleemidest või arengupuudest tingitud piiranguid õppimisel. (IKVD, 2021).

See hõlmab tegevusi ning meetodilisi, didaktilisi ja organisatsioonilisi meetmeid, mis kohandavad õppeprotsessi andekate õppijate võimete, motivatsiooni, huvide ja annetega, et edendada täielikult nende potentsiaali arengut. Töö andekate õppijatega peaks toimuma õppeprotsessi diferentseerimise raames. (Developed by the authors, based on UNESCO IBE, 2013).

TOETUSMEETMED: sihipärased meetmed, mis on korraldatud pedagoogilise, psühholoogilise, sotsiaalse või rahalise toetuse saamiseks õppijale, kellel on kõrge PMP risk, et edendada tema suutlikkust ja valmisolekut raskustest üle saada. (ICSD, 2021).

V

VASTASTIKUNE ÕPPIMINE: protsess, kus haridusega seotud osapooled (õppijad, õpetajad, haridusjuhid ja töötajad, lapsevanemad ja erinevad haridusasutused) suhtlevad ja teevad koostööd ühise eesmärgi saavutamiseks, õppides üksteiselt ja koos.

Vastastikune õppimine erinevatel tasanditel (õppija-õppija; õppija-koolitaja; kasvataja-kasvataja jne) toimub nii õppeprotsessi sees kui ka väljaspool. (Autorid on loonud ainetel, 2019).

VAIMNE ALAARENG: sotsiaalse mudeli raames - **intellektipuude mõiste**.⁸ Seda nimetati varem "vaimseks alaarenguks". Tänapäeval loobutakse sellest terminist, sest paljud on hakanud kasutama väljendit "vaimne alaareng" halvustavas tähenduses, solvanguna. Sellises olukorras ei saa see termin enam teenida nende inimeste huve, keda see varem nimetas. Seetõttu ilmus selle asemele termin "intellektuaalne puue". Selle ülesanne ei ole olla täpne, sest selle eesmärk ei ole diagnoosi panna. See kehtib vaimse arengu häirete heterogeense rühma kohta sõltumata etioloogiast. Pole tähtis, miks inimesel on vaimupuue, oluline on see, et see on olemas ja mõjutab tegevusvõimet. Seetõttu on vaja leida optimaalsed tugivormid, sest need võimaldavad mõjutada inimese toimimise taset, mõnikord seda oluliselt tõstes. Sellega seoses ei peeta vaimupuuet absoluutseks, muutumatuks tunnuseks.

---

8. Intellektuaalne puue (või IP) on termin, mida kasutatakse siis, kui inimesel on teatud piirangud kognitiivsete funktsioonide ja oskuste, sealhulgas suhtlemis-, sotsiaalsete ja enesehooldusoskuste osas. Need piirangud võivad mõjutada lapse arengu ja õppimist, laps areneb aeglasemalt või erinevalt kui tavaliselt arenev laps.

VÕIME: millegi tegemiseks vajalik füüsiline või vaimne jõud või oskus.

VÕRDSUS: võrdsete õiguste, võimaluste ja ressursside tagamine igale inimesele. Võrdsus rõhutab õiglust ja võrdseid võimalusi juurdepääsul sotsiaalhüvedele (puhas õhk ja vesi, tervishoid ja haridus jne) ning teenustele. Hariduse kontekstis on võrdõiguslikkusel mitmeid ilminguid:

a) Võrdne juurdepääs: tõenäosus, et haridussüsteemi satuvad lapsed erinevatest sotsiaalsetest rühmadest.

b) Võrdne kinnipidamina: tõenäosus, et erinevatest sotsiaalsetest gruppidest pärit lapsed jäävad teatud tasemeni haridussüsteemi ilma väljalangemiseta.

c) Saavutuste võrdsus: tõenäosus, et erinevatest sotsiaalsetest rühmadest pärit lapsed õpivad haridussüsteemi antud punktis sama sisu.

d) Pikaajaline võrdsus: tõenäosus, et erinevatest sotsiaalsetest gruppidest pärit lapsed elavad pärast haridust ja selle tulemusena suhteliselt samaväärset elu.

(Authors' elaboration based on UNESCO's International Institute for Educational Planning, 2020; AntiDefamation League: Fighting Hate for Good, 2020).

VÄÄRIKUS: inimese omadus, mis muudab ta austust väärivaks, mõnikord väljendub käitumises või välimuses.

VÄLISTUS: millegi või kellegi väljajätmise näide. Kui sa armastad kedagi kõiki teisi välja jättes, on ta sinu jaoks ainuke! Väljajätmine on tihedalt seotud mõne sõnaga, millel on positiivne või negatiivne tunne.

VÕIMALUS: juhus või olukord, mis võimaldab teha midagi, mida sa tahad teha või pead tegema, või tõenäosus midagi teha.

ÕPITUD ABITUS: subjekti käitumine pärast korduvate soovimatute stiimulite talumist, mis ei ole nende kontrolli all. Algselt arvati, et selle põhjuseks on subjekti oma jõuetuse aktsepteerimine: katsete katkestamine soovimatust stiimulist põgeneda või seda vältida, isegi kui alternatiivid on olemas.

Inimestel on õpitud abitus seotud enesetõhususe mõistega; indiviidi usk oma kaasasündinud võimesse eesmärke saavutada. Õpitud abituse teooria on seisukoht, et kliiniline depressioon ja sellega seotud vaimuhaigused võivad tuleneda tegelikust või tajutavast kontrolli puudumisest olukorra tulemuste üle.

ÕIGLUS: õiglase kohtlemise tagamine. See põhimõte on mittediskrimineeriv, nõuab sallivust erinevate kultuuride suhtes, kõigi õiglast kohtlemist, inimõiguste austamist, võrdseid võimalusi ja mitmekesisust (*National Quality Service for Education, 2019b*).

Heitke pilk meie sõnastikku veebiversioonis, skannides QR-koodi:

**“Väljakutsed
on need, mis
teevad elu
huvitavaks,
nende
ületamine
annab elule
tähenduse.”**

— Tundmatu

5 VÄLJAKUTSED

Väljakutsed! Väljakutsed?...

Kindlasti pakub töö erineva võimekusega rühmadega meile alati väljapääsu mugavustsoonist ja väljakutseid. Sellesse võib suhtuda erinevalt, olla valmis või mitte, kuid üks on muutumatu: **just raskused ja väljakutsed võimaldavad meil oma pädevusi arendada ja täiendada.**

Selles peatükis oleme kokku kogunud peamised punktid, millele peaksite eelnevalt mõtlema. Siiski... väljakutseid jätkub!

1. EESMÄRKIDE SEADMINE

Mis tahes rühmaga objektiivselt töötades on väga oluline mõista oma eesmärke. Reaalsus on see, et sageli inimesed kas ei taha väga erineva võimekusega rühmas koostööd teha (neil pole valikut, järgnemine kaasaegsetele trendidele, sundimine) või nende eesmärk ainult osaliselt kattub grupi eesmärgiga. Nii et esimene väljakutse sellises töös on töö eesmärkide kindlaksmääramine. Samuti on oluline kindlaks teha, mille üle peate otsustama ja mida saab rühm ise paika panna.

Olge enda vastu aus, vastates järgmistele küsimustele:

- *Miks on vaja töötada erineva võimekusega rühmadega?*
- *Miks ma seda teen?*
- *Millised on minu ja grupi eesmärgid?*
- *Millised ülesanded tuleb täita?*

NIPP PRAKTIKAST

Ja veelkord õhkkonnast... Meile tundub, et see on väga oluline, kui noored tunnevad end turvaliselt, lõdvestunult ja lihtsalt hästi. See peaks alati olema esmane eesmärk.

Kui räägime lühiüritusest (2 tundi või 3 päeva), siis selle loomiseks on meil lühike ajaraam ja siin saab kasutada aktiivset füüsilist keskkonda, rühma vabastavaid ja ühendavaid harjutusi, imitatsioone, rollimänge, töötada vaheldumisi väikestes ja suurtes rühmades korrapärase refleksiooniga.

Kui räägime pikemast protsessist, näiteks haridusest koolides, ülikoolides, siis olenevalt sellest, millise taustaga selle grupi liikmed on, võib atmosfääri loomise protsess kesta terve aasta. Aga see on absoluutselt seda väärt.

Ja tulemusest lähemalt. **Erineva võimekusega** rühmas on tulemus **peaaegu alati hiline, ebaselge või ebaühtlane**. Nii see peakski olema. Igaühel on oma tajukiirus, teabevalmidus, soov õppida või teada saada kohe. On väga oluline, et sellise rühmaga töötav inimene ei ootaks teist tulemust. Ootused on kõige levinum läbipõlemise ja pettumuse põhjus.

2. OSALEJA ISIKLIKUD RASKED ASJAOLUD

Kui me räägime erineva võimekusega rühmast, siis peame silmas seda, et selle liikmete hulgas on sotsiaalselt vähekindlustatud rühmade esindajaid. See viitab koheselt sellele, et mõned (paljud?) neist osalejatest võisid minevikus kokku puutuda kiusamisega, füüsilise ja psühholoogilise väärkohtlemisega, sõltuvustega jms teemadega. Sellest on tavaliselt piisav, et mõjutada osaleja käitumist uutes oludes võõras rühmas.

Et vältida varasemate kogemuste ja oskuste mõju grupis töötamisele, tasub endalt küsida järgmised küsimused:

- Mida ma tean keskkonnast, milles osalejad elavad?
- Kas ma olen teadlik nende traumeerivatest kogemustest minevikus?
- Kuidas muuta grupi õhkkond võimalikult turvaliseks?
- Milliseid meetodeid saan kasutada ärevuse vähendamiseks nii rühmas tervikuna kui ka iga inimese jaoks?

NIPP PRAKTIKAST

Ajad ja moraal muutuvad pidevalt. Tänapäeval ei saa ei õpetaja ega juhendaja kasutada rühmas autoriteedi võitmiseks samu meetodeid, mis olid tõhusad vaid 5-7 aastat tagasi. Hiljutised Ameerika ja Euroopa teadlaste uuringud ütlevad meile, et pole vahet, kui kena ja tark sa publikusse või klassi astudes oled, samuti pole vahet, milliseid lahendaid, säravaid ja unikaalseid asju sa endaga kaasa võtad. Oluline on, kas oled valmis grupi ära kuulama, kõigi valu ja röömu jagama, siira empaatia ja toetusega koos õppimise teed läbima.

See kehtib eriti erineva võimekusega rühma kontekstis. Esimene asi, mis aitab olukorda leevendada ja muuta õhkkonna rühma jaoks sõbralikuks, on **huumor**. Huumor aitab osalejal kogeda positiivseid emotsioone ja seeläbi lõõgastuda. Alustage alati üksteise tundmaõppimisest. Mitte formaalsest, vaid elavast, kus on oluline kõik, mida grupi liikmed oma huvidest, kogemustest, hobidest rääkida saavad.

Lihtsaim ja tõhusaim nõuanne? Jälgi gruppi.

3. ÜHISE KEELE LEIDMINE

Ühise keele leidmine erineva võimekusega rühmas on üsna keeruline (iga osalejaga tutvumine kokkulepete sõlmimiseks, kaasava keele kasutamine jne).

Iga osaleja on igas rühmas eriline ja segarühmas on nad erilised :). Ideaalis on lühikese ajaga ühise keele leidmiseks vaja teha palju eeltööd: kõikide võimalike osaleja kohta käivate andmete uurimine, vestlused vanematega (kui on vajalik ja asjakohane), individuaalsed vestlused osaleja endaga jne.

Oluline on vastata järgmistele küsimustele:

- *Mis oleks grupi ühine mugav keel?*
- *Millised huvid/omadused/tavapärasused gruppi ühendavad?*
- *Mis ühendab gruppi minuga?*
- *Mis võib raskel hetkel olla kogu rühma sidemeks?*

Oluline on meeles pidada, et rahvusvaheliste gruppide jaoks on kultuurilised erinevused täiendavaks väljakutseks.

NIPP PRAKTIKAST

Me räägime palju. Üldiselt ja eriti grupi liikmetega. Kõik koos ja üksi. Väikestes ja suurtes rühmades. Mõne jaoks võib olla lihtne rääkida sellest, mis neid tegelikult erutab või mis neile ei sobi rühmas, samas kui teiste jaoks töötab ainult üks-ühele.

See aitab meil leida hetki, mis ühendavad ja kus me oleme erinevad ja saame olla teisele ressursiks ning me kohaneme palju. Hiljutine Baltikumi õpetajate ja noorsootöötajate oskuste uuring näitas, et Internetis erinevatel teemadel saadaolevate valmis rühmatöömeetodite suur hulk peaaegu varastas võimaluse erinevaid meetodeid konkreetsele rühmale kohandada.

Valmis meetodid säästavad loomulikult meie aega. Kuid kohanemisvõime on palju olulisem. Ja veel üks asi: pidage meeles, et meie erinevused ühendavad ja rikastavad meid alati.

4. AJA PLANEERIMINE

Haridus on protsess, mille käigus peame saavutama tulemusi. Jah, meil võib olla õppetund/seanss/mänguplaan, mis meid selles aitab. Erinevad rühmad, eriti erineva võimekusega rühmad, võivad aga konkreetse ülesande täitmiseks vajada erinevat aega. See tähendab, et pedagoogid peavad olema paindlikud ja omama häid ajaplaneerimise oskusi.

Kõige levinumad küsimused, millele tuleb vastata, on järgmised:

- Kuidas me aega mõõdame? (visuaalse ajakava, liivakella, taimeri jne järgi)
- Milliste tööetappide jaoks võib erinevatel osalejatel kuluda erinevalt aega?
- Mida ma teen, kui mõni protsess võtab oodatust rohkem aega?

NIPP PRAKTIKAST

Täpsus on lugupidamise ja enesekorralduse küsimus. Kui me räägime segarühmast, on see kahekordselt oluline. Ühelt poolt on sellises grupis kultuuridevaheline mõiste täpsusest, täpsusest kui staatuse või suhtumise väljendamine viisist, teiselt võib täpsusel olla valus tähtsus vaimupuudega inimeste jaoks. Seega muutub ajaplaneerimise küsimus veelgi olulisemaks.

Ajapiirangutega töötamine on alati väga loominguline ja stressirohke protsess, kuna pidevalt tuleb silmas pidada tunni põhiplaani, samuti lisaplaane juhaks kui aega üle jääb ja vastupidi, kuidas kõike karpida, kui on ajast ei piisa.

Igas klassis aja jaotamisel on oluline elementide ja tööriistade tähtsuse järjekorda seada. Seda tuleks kindlasti öelda ja näidata ning mida saab ohverdada ja järgmisse õppetundi või iseõppimisse üle kanda. Ürituste planeerimisel arvestame alati erinevateks tegevusteks esialgu rohkem aega, omades alati taskus varuvõimalust. Millegi ajavälisel ajal alustamine või lõpetamine on ainult grupi nõusolekul. Kui viivitus on olulistel põhjustel vältimatu, teavitage gruppi ja arutage olukorda.

5. TOETAVA ÕPIKESKKONNA LOOMINE

Puuetega inimeste olemasolu rühmas on omaette ressurss. Grupis osalejad ületavad üksteisega seotud stereotüüpe, õpivad üksteist aitama ja toetama. Sellise turvalise ja toetava keskkonna loomine on aga haridustöötajate omaette ülesanne. Selle lahendamiseks on olulisel kohal meeskonna moodustamine ja tööreeglite paika panemine.

Kontrollnimekirjana saate kasutada järgmisi küsimusi:

- Milline oleks selle konkreetse grupi jaoks mugav, takistusteta ja turvaline keskkond?
- Kuidas luua grupiga koos ja gruppi jaoks turvalist keskkonda?
- Milliseid meetodeid saan kasutada, et toetada osalejate moodustamist meeskonnaks?

NIPP PRAKTIKAST

Kuna grupid on kõigist eelpingutustest hoolimata väga erinevad, ei pruugi me mõnikord iga grupiliikme kõiki erivajadusi või piiranguid lõpuni teada (vahel nad ise seda veel ei tea).

Oluline on avameelselt rääkida sellest, et tagasiside on väga oluline kõigile rühmaliikmetele. Tööpõhimõte: kui sa pole kindel, kas see sobib kõigile: KÜSI!

Ja veel üks väga oluline punkt: mida grupp saab ise teha, las ta teeb ise. Oluline on luua turvaline keskkond ning platvorm tööks ja katsetamiseks. Sellise rühma ressursi maksimeerimiseks võite pakkuda ühist vaba aega koos soovitatud (kuid mitte kohustuslike) tegevustega.

Rühma ilmestavad hästi loominguulised ülesanded, sagedased muutused rühma töökohas. Näiteks kunagi pole võimalik tavainimesele saada linna, transpordi või toidukohtade ligipääsetavuse kogemust enne, kui ta läheb sinna koos liikumispiirangutega inimesega.

6. TÕHUS SUHTLUS

Kommunikatsiooni ülesehitamine erineva võimekusega rühmas on mõnikord üsna keeruline. Palju sõltub osalejate kogemustest, ärevuse või stressi tasemest, koostöövalmidusest jne. Tõhus suhtlemine on ideede, mõtete, arvamuste, teadmiste ja andmete vahetamise protsess, et sõnum oleks vastu võetud ja mõistetav. Kui suhtleme tõhusalt, tunnevad kõik osalejad rahulolu.

Et suhtlus oleks tõhus, peate mõtlema järgmistele asjadele:

- Kellega ma suhtlen? (vanus, rass, rahvus, sugu, perekonnaseis, sissetulek, haridustase, ainealased teadmised ja töökogemus)
- Milliseid suhtlusvorme peaksin eelistama? (verbaalne ja mitteverbaalne, kirjalik, visuaalne, kuulamine)
- Kas minu sõnum on piisavalt selge, õige, täielik, lühike ja kaastundlik?

NIPP PRAKTIKAST

Ja veel kord õhkkonnast ja armastusest arutelu vastu.

Oluline on luua atmosfäär, milles sooviksite omavahel suhelda ja võimalikult palju teada saada nende kohta, kellega suhtlete: Millise keele ma suhtlemiseks valin? Kas see on tõesti vastasele selge või ainult mulle? Kas me kasutame samu termineid? Kas me paneme võtmemõistetesse sama tähenduse?

Asi läheb palju tõhusamalt, kui pöörduda kogemuste ja teadmiste poole, mis grupi liikmetel juba on. Jah, see võib osutada erinevaks, kuid see tähendab ainult seda, et peate tooma rohkem erinevaid näiteid, mis kahtlemata rikastavad iga rühma kogemust.

Oma töös peame alati meeles, et inimesed saavad esmast teavet nägemis-, kuulmis-, maitsmis-, kompimis-, haistmisorganite, vestibulaaraparaadi ja närvisüsteemi kaudu. Absoluutselt saate peaaegu igas olukorras kasutada oma kuulmist, samal ajal protsessi visualiseerides ja sageli ka käegakatsutavaks muutes.

Eerineva võimekusega rühmadega töötades on oluline oma osalejaid mõista. See aitab paremini mõista nende vajadusi, kui teie meeskonnas on võrdsete erivajadustega inimene. Näiteks kui grupis, kellega töötate, on tervise erivajadustega inimesed, siis oleks hea, kui teie meeskonnas oleks vähemalt üks inimene, kes on sarnases olukorras. See aitab kaasa osalejate avalikustamisele ja nende avameelsusele, eriti kui neid paneb muretsema mingisugune olukord.

7. KIUSAMINE

Enamasti esineb kiusamise probleem erineva võimekusega rühmas noorukitel ja küpses eas inimestel.

Esimesel juhul kogematusel, impulsiivsusest, hormonaalsest ebastabiilsusest, õpitud agressiivsusest ja muust sellisest ning teisel sagedamini seetõttu, et inimesed ei saa aru, mis on kiusamine.

Kui enamikule meist öeldakse sõna kiusaja, joonistab aju pilte füüsilisest vägivallast või tülist, kus inimesed seda väljendit ei vali. Kiusamine pole aga kaugeltki ainult see ning vaikides ja meeldiva intonatsiooniga võib teinekord teisele inimesele palju rohkem kahju teha.

Grupis kiusamise vältimiseks on oluline teada, kas kõik saavad sõna definitsioonist aru. Kuid veelgi olulisem on mõista, et kiusamine on omamoodi haigus, sellel ei saa lasta alata. Vastasel juhul on sellest väga raske vabaneda. Ennetus on selle teema kõige olulisem sõna.

Mõned kontrollküsimused võivad olla järgmised:

- Kas me kõik mõistame kiusamist ühtemoodi?
- Kas kogu koolituse/kursuse/aasta jooksul on ennetavaid tegevusi?
- Kuidas saaksin grupist endast saada kiusamisvastases kampaanias minu ressurs?

Kiusamine on rangelt võttes suhete lihtsustamine. Kui maailm on must-valge ja mõned "teised" on vormiliste tunnuste järgi eristatavad, tekib kiusamiseks soodne keskkond.

Meie arvates on kõige tõhusam viis kiusamiseta keskkonna loomiseks luua keskkond, kus kõik usuvad siiralt, et me kõik oleme väga erinevad ja see on meie tugevus. Ja kui see on kõigile selge, siis ükski "muu" ja "teistsugune" küsimusi ei tekita. **Kas see kõlab liiga lihtne, et tõsi olla? See töötab, proovige ise!**

Siin on oluline punkt: sageli satuvad gruppi inimesed, kellel on mingisugune kiusamiskeskkonnas viibimise kogemus ja neil kulub aega, enne kui nad seda teiega siiralt jagama hakkavad. Olge kannatlik ja järjekindel, selles küsimuses ei tohi teha mööndusi ega erandeid.

Oluline märkus: kõik suured kiusamisvastased sotsiaalprojektid töötavad ennetuse tasandil. Kui kiusamine on juba tõsiasi, on vaja tegeleda otstarbekalt ja spetsialistidega ning koheselt. Kõik täiskasvanud peavad töötama ühtse meeskonnana, samade sõnumite ja nõudmistega, jätmata tähelepanuta "pisiasju".

8. LEPINGUD JA REEGLID

Mõned inimesed võivad oma erisuste tõttu mõnikord käituda nii, et nende käitumine vähendab õppimise kvaliteeti ja segab teisi. Vaatamata eripäradele peaksime püüdma võimaldada naabril teostada oma õigusi haridusele, rahulikule ja turvalisele keskkonnale jne. Selles mõttes on üldise distsipliini küsimus väga oluline.

Sellise väljakutsega toimetulemiseks võite endalt küsida:

- Kas ma saan aru, millist käitumist see grupp ja mina aktsepteerivad või mitte?
- Kas rühmal on rühmareeglid/korraldused? Kas kõik olulised punktid on seal kajastatud?
- Kuidas saan aidata osalejatel muuta käitumist, mis häirib teisi/iseennast?

NIPP PRAKTIKAST

Oluline on teha vahet käitumisel, mida te isiklikult peate vastuvõetamatuks või mille avalik arvamus seda teeb, ja käitumist, mis tõesti segab grupi tööd. Näiteks kui keegi rühmast soovib tunni ajal kõndida ja vahel isegi hüpata, vaibal lebada, aknalaua istuda ja aknast välja vaadata, joonistada ja kõrvaklappidega muusikat kuulata, kas see on siis aktsepteeritav käitumine? Muidugi jah! Kuni see teisi ei sega.

Kas see tundub teile lugupidamatu või arvate, et ta tõmbab teistelt tegevustelt tähelepanu kõrvale? Tõenäoliselt jah, kuid see on siiski aktsepteeritav käitumine grupiliikme poolt. Kui aga hakkad seda kõike keelama (teemalt kõrvale kalduma, vihastama, kommenteerima jne) ei ole sinu käitumine enam aktsepteeritav.

Ja reeglid. Parim reegel on... **REEGLEID POLE!** Reegleid on raske järgida. Kellegi poolt. Isegi neid, mille me ise tegime. Aga kokkulepped on teine asi. On väga oluline, et need oleksid lihtsad, väga selgesti kasutatavad ja neid ei tohiks olla palju.

9. RAHASTUSE PUUDUMINE

On ilmne, et erineva tasemega grupp nõuab täiendavaid rahalisi kulusi ja see on sageli põhjus, miks ei soovita sellise rühmaga koostööd teha. Ja tegelikult tihti see nii on. Tihti on vaja täiendavaid inimesi: tõlkijaid, tugispetsialiste, saatjaid...

Need võivad vajada spetsiaalseid materjale, lisavarustust... rääkimata kõigi tegevuste ning universaalse disainiga majutuse ja toitumisest.

Enamasti on aga võimalik päris mugavatesse tingimustesse jõuda olemasolevaid materjale kasutades, neid kohandades ning võimalikult detailselt majutuse ja toidu ning õppeprotsessi osalejatega läbi arutades. Nii jõutakse kompromissideni, mis nõuavad suurte kulude asemel väikesi.

TÄHTIS! Kompromisslahendusi valides ei tohiks ohverdada osalejate turvalisust ega mugavust. See tähendavad, et alati on võimalik leida lahendus ja ebapiisav rahastus ei saaks olla takistuseks kõigi soovijate osalemiseks.

Selle protsessi suunavad küsimused võivad olla:

- Minu jaoks on selles olukorras oluline kindlaks teha...
- Milliseid lisamaterjale/seadmeid vms võib vaja minna?
- Kas on midagi, mis asendaks kalleid lahendusi?
- Milliseid olemasolevaid ressursse saab kohandada ja kuidas?

NIPP PRAKTIKAST

Me kohaneme palju. Paljudel juhtudel on võimalik olemasolevaid materjale või seadmeid grupi vajadustele vastavaks kohandada, vaja on vaid improvisatsiooni ja loovust.

Kui räägime rahapuudusest konkreetse toetusmeetme saamiseks, siis on alati võimalus pöörduda kohalike spetsialiseerunud (sellele funktsioonile spetsialiseerunud) organisatsioonide, nii mittetulundus- kui ka munitsipaal- või vabatahtlike organisatsioonide poole. Enamasti saab sealt abi ilma lisaelarveta.

10. LÄBIPÕLEMINE

Elukutse spetsiifilisusest tulenevalt peetakse pedagoogide professionaalse läbipõlemise taset üheks kõrgematest. Pedagoogilise tegevuse iseärasusi käsitlevad teaduslikud uuringud on näidanud, et pedagoogide töö on "riskirühmas", mida iseloomustavad pinged, suurenenud vastutus, laiaulatuslike kohustuste olemasolu, mis põhjustab kroonilist stressi. Kasvatajate ja õpetajate tegevus on pidevalt seotud suhtlemisega suure hulga inimestega, mistõttu on neil kalduvus järkjärgulise emotsionaalse väsimuse sümptomitele.

Lisaks eeldab pedagoogide kutsetegevus kõrget professionaalsust, kergelt ja kiiret kohanemist pedagoogilise tegevuse keeruliste tingimustega ning adekvaatset reageerimist erinevatele asjaoludele.

Siin on mõned märgid õpetajate läbipõlemisest: kurnatus tunne pärast tunniplaanide või testide kallal töötamist, hirm iga päev tööle mineku ees, soov töölt lahkuda ja oma eluga midagi muud teha.

Küsimused, mis nõuavad erilist tähelepanu:

- Kas järgin reeglit "pane kõigepealt mask endale ette"?
- Kas ma pean kinni professionaalsetest kriteeriumidest ja hoolitsen enda eest? (mentor, grupi- ja individuaalne supervisioon)
- Kui tihti ma CoVision'i külastan?

NIPP PRAKTIKAST

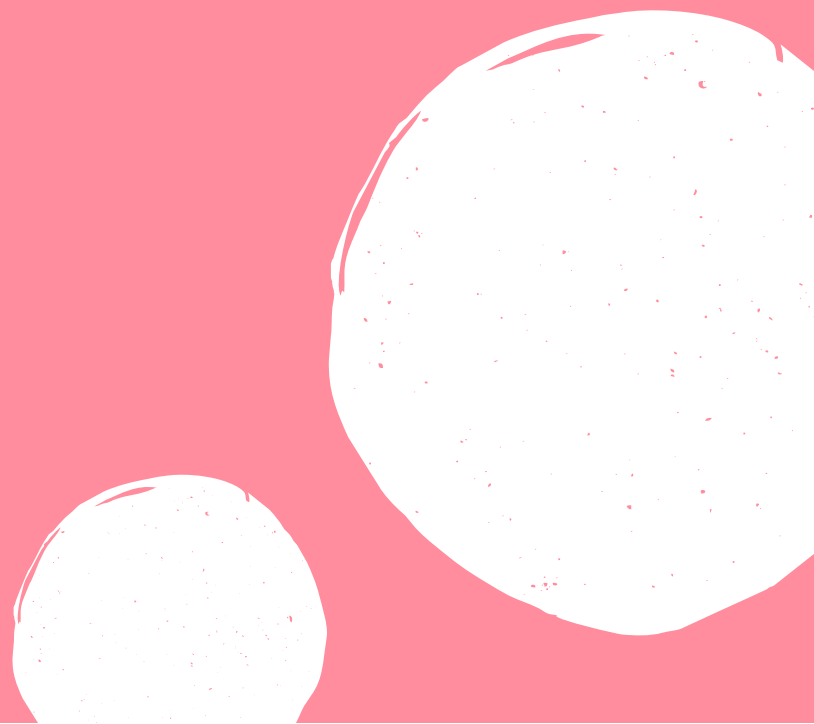
Siin tahame teile meelde tuletada ootusi. Pettumus "valest" tulemusest viib inimese enamasti professionaalse läbipõlemiseni.

Meil on aga väga raske ootustest loobuda, eriti kui paned protsessi kogu oma hinge. Pakume oma töötajatele kvartaalseid grupi supervisiooni ja igakuise kovisiooni võimalust. See ei saa asendada individuaalset juhendamist ja tööd mentoriga, kuid see tuletab meelde enda eest hoolitsemise tähtsust.

Jagage tulemusi igal võimalusel. Püüdke neid mitte alahinnata. Üks meie kolleeg, elukutseline sporditreener, jutustas õppeaasta tulemusi kokku võttes täielikus vaimustuses, kuidas üks õpilastest lõpetas aasta lõpuks tema ignoreerimise ja hakkas teda kehalise kasvatuses tundides tervitama. Need on kõik tema selle aasta saavutused ja mõlemad olid õnnelikud. Kannatlikkust meile kõigile!

**“Uudishimu
tappis
kassi.”**

*—Inglise
vanasõna*

6 KAASAVA HARIDUSE TEGEVUSTE TSÜKKEL JA STRUKTUURNE KOHANEMINE

Me ei ole kassid ja uudishimu on meie parim relv. Soovitud tulemuse saavutamiseks on vaja põhjalikku ettevalmistust. Selles peatükis oleme kokku pannud peamised tööetapid koos näidetega oma praktikast, mis on kindlasti kasulikud ka teile.

1. PLANEERIMINE

Samm-sammult – Meeskond – Juurdepääsetavus – Üksikasjad

Kuidas?

Samm sammu haaval. Esiteks on oluline mõista kaasamise kontseptsiooni enne planeerimise alustamist. Töö väiksemateks tükideks jagamine võimaldab kogu teekonnal hinnata ja aitab meeskonda tõhusalt.

Kuidas teie meeskonnal läheb?

Hea meeskonna loob avatud suhtlemine, kannatlikkus, üksteise austamine ja ühised, ühilduvad eesmärgid. On oluline, et teie meeskond oleks kaasava hariduse väljakutseteks ette valmistatud, sest iga meeskonnaliige peaks kogu protsessist osa võtma.

Koht ja ruum: kas need on ligipääsetavad?

Kaasamise oluline komponent on juurdepääsetavus. Hinnake, kui lihtne on ürituse toimumispaika jõuda ja kas see on juurdepääsetav ühistranspordiga, kas õpperuumid ja puhkeruumid on juurdepääsetavad. Vajadusel looge ja levitage oma jaotusmaterjalid alternatiivsetes vormingutes, näiteks elektroonilises versioonis ja juba eelnevalt.

Tähelepanu detailidele.

Suur tähelepanu detailidele on omadus, mis parandab projekti jõudlust ja tootlikkust, vähendades samas vigu. Te ei tahaks vahele jätta toitlustamise korraldamist erineva toitumisega inimestele või vajaduse korral spetsiaalsete transporditeenuste broneerimist.

Kui meie meeskond tegeleb planeerimisega, ei jäta me seda etappi vahele ka siis, kui sarnane üritus toimub samas kohas mitu korda. Kirjutame alati detailplaneeringu, kus on kirjas täpne aeg ja tegevused. Kes mille eest vastutab, millist inventari on vaja jne.

Mida üksikasjalikumalt selle üles kirjutate, seda rohkem võib tekkida "lõkse". Kui me räägime uuest meetodist, mida grupiga plaanime kasutada, siis harjutame seda sõna otseses mõttes kolleegide või sugulaste peal (sagedamini sugulaste peal :) Mida see meile annab? Me ei näe mitte ainult suurt pilti, vaid ka pusle juppe, millest see koosneb. Ja see annab ka võimaluse rohkem teada saada, kas meeskond on valmis, eriti kui keegi on "uus".

Samuti võime simulatsiooni käigus avastada palju olulisi detaile, mis kohe silma ei paista. Sõna otseses mõttes, füüsiliselt mööda osaleja teed kõndides saame aru, millest tal puudu võib jääda, mis on mugavam ja mis ruumis endas segab. Tihti küsime selleks, et mõista, kui mugav ruum rühmale on, erinevate sotsiaalsete gruppide esindajate kolleegide arvamust.

2. RAKENDAMINE

Plaan "B" – Paindlikkus – Täpsus – Refleksioon

Valmis?

Ette planeerimine on oluline, et olla valmis igasugusteks väljakutseteks, et pakkuda oma kaasava haridustegevuse käigus suurepäraseid kogemusi. Lisaks, isegi kui teie varuplaan ei töötanud, on ülioluline pakkuda turvalist ruumi, kus inimesed võivad vigu teha ja neist õppida.

Kuidas on paindlikkusega?

Kas olete valmis oma plaani grupi vajadustest lähtuvalt muutma? Kui osalejad seisavad esimest korda silmitsi segarühmas töötamisega, siis võib osutuda vajalikuks päris tugevalt esialgsest plaanist kõrvale kalduda, et kõik põhiküsimused selgeks saada, ilma milleta pole mõtet edasi liikuda.

Miks on õigel ajal olemine oluline?

Õigel ajal kohal olemine näitab teie väärtust tegevusele, millega tegelete. Kuigi õigeks ajaks jõudmine on lihtne, võib selle tegemata jätmine viidata planeerimise puudumisele või suutmatusest võtta oma haridustegevust tõsiselt.

Mida peaksite peegelduse kohta teadma?

Kuidas praegu läheb? Milliseid meetmeid peaksite järgmisena tegema? Miks? Ainult läbimõeldud järelemõtlemise kaudu saame näha, kus me oleme. Igapäevases praktikas on refleksiooniks mitmeid praktilisi vahendeid, näiteks refleksioonikaardid, paarisintervjuud või mõttepall.

NIPP PRAKTIKAST

Meie meeskonnal on "supervõime": improvisatsioon. Muidugi tuli see meile kogemustega, nii et meie "plaan B" on meie endi peades.

Neile, kes hakkavad korraldama üritusi erineva võimekuse tasemega rühmadele, on väga soovitatav B-plaani ise endal väga üksikasjalikult kirja panna. Ja isegi sel juhul on igapäevastel mõtisklustel ja tagasisidel tohutu roll. Kogudes osalejatelt tagasisidet ja viies meeskonnas läbi refleksiooni pärast iga grupiga koos oldud päeva avastate suure tõenäosusega, et on vaja järgmise päeva plaanis midagi muuta.

Oluline on järgida grupi vajadusi ning selgitada asjaolud ja tunnused, mis ei olnud teile või osalejatele seni ilmselged.

3. HINDAMINE

Aus olemine – Oskused – Teadvus

Kas see on tõsi?

Paulo Coelho sõnul on tõe rääkimine ja kellegi nutma ajamine parem kui valetamine ja kellegi naerma ajamine. Julgustage projektimeeskonna liikmeid olema ausad, kui nad arutavad oma mõtteid erineva võimekusega rühmadega töötamise kohta. Rääkige oma meeskonna saavutustest, omandatud teadmistest, aga ka väljakutsetest, et oma osalejate kogemust tulevikus paremaks muuta.

Ikka hirmus?

“Ja kui torm on möödas, ei mäleta te enam, kuidas te sellest läbi saite, kuidas teil õnnestus ellu jääda. Tegelikult pole te isegi kindel, kas torm on tõesti möödas. Üks on aga kindel. Kui tulete tormist välja, ei ole te seesama inimene, kes sisse astus. See on selle tormi eesmärk.” — Haruki Murakami

Teadvus

Oluline on mõista, et erinevate inimeste teadvus uutest teadmistest, oskustest ja kogemustest jääb erinevatele tasanditele. Peamine, mida siin endale ja teistele pakume, on avatud juurdepääs :)

NIPP PRAKTIKAST

Ärge kartke üheski küsimuses oma viga või pädevuse puudumist avalikult tunnistada. See võib olla midagi väiksemat, väike tõrge kõnes või tehniline möödalask, mida avalikult tunnistate. See on ka äratundmine, et kõike ei saa teada ning tasub seda avameelselt ja graatsiliselt tunnistada.

Osalejate jaoks on see hea näide, et elukestev õpe on reaalsus ja vajadus. Selliste hetkede kaudu kustutatakse suhtlusbarjäärid kiiresti. Ära koorma oma suhtlust ootustega. Saate "seemneid külvata" ja vaadata kaugelt, millal võrsed tärkavad. Aga igaühel on oma aeg.

4. JÄLGIMINE

Teadmiste jagamine - Meeskonna hindamine - Võrgustik

Omandatud teadmiste jagamine

Üks võimalus enda teadmiste suurendamiseks on... nende jagamine!

Teadmisi jagades ei muutu me mitte ainult inimeste võrra rikkamaks, kellele oleme midagi kasulikku rääkinud, vaid ka targemaks. Iga kord, kui me teadmisi jagame, on meil võimalus neid analüüsida, kahtluse alla seada, veenda jne.

Meeskonna hindamine

Teie meeskond koosneb samadest inimestest kui osalejad. Keskenduge sellele, sealhulgas kogudes tagasisidet, viies läbi refleksiooni jne. Sageli saavad nad ette ütelda absoluutselt kõiki nõrku ja tugevaid külgi.

Ära mine kaugemale!

Iga rühm on ainulaadne, seal pole absoluutselt vööraid ja juhuslikke inimesi ning iga rühm on uskumatu ressurss! Loodud võrgustikud aitavad osalejatel ka edaspidi ühendust hoida ja teavad, et kindlasti leidub inimesi, kes nende seisukohti toetavad ja kust neid täpselt leida võib. See on väga tähtis!

NIPP PRAKTIKAST

Oma meeskonnas ei jäta me kunagi tähelepanuta meeskonna hindamist. Nii nagu grupp ise on enda jaoks väga oluline ressurss, on ka meeskond tohutu ressurss teie töö nõrkade ja tugevate kohtade tuvastamiseks. Kui töö oli intensiivne, siis tõenäoliselt ei osanud üks inimene märgata mõningaid detaile, mis lõpuks viisid efekti olulise moonutamiseni. Meeskond koos saab peaaegu alati aru, kus on nõrk koht.

Meie kooli õpetaja sattus ühel päeval ootamatult haiglasse. Enne kui ta tagasi jõudis, pidime ta asendama. 14 täiskasvanut töötasid 4 päeva jooksul 6-liikmelise klassiga. Tulemus oli kahtlane. Esimesed kaks päeva olid eriti keerulised, kuna otsisime sobivad tööviisid, kuni leidsime need õiged.

Sellest ajast peale oodatakse kõigilt koolis teavet selle kohta, milliseid meetodeid ta kasutab oma rühmaga töötamiseks, ja õpetajate asendamise korral on alati saadaval ülesannete tagavaru. Praegu käime aktiivselt üksteise tundides, et vaadelda ja teineteiselt õppida.

Muidugi sellega kõik ei piirdu. Kindlasti tuleb jagamisest kasu nii kuulajale kui andjale. Saame oma kasu kohe, kui jagame teiega :) Proovige ka!

“Intellekt
on võime
muutustega
kohaneda”

—*S. Hawking*

MÖNED SÖNAD STRUKTUURSE KOHANEMISE KOHTA

Avalik juurdepääs on paljude inimõiguste oluline komponent. Kaasava keskkonna üheks komponendiks on universaalne disain.

Kui sageli me usume, et kaldtee või lift võimaldab muuta ruumi takistustevabaks? Kaldtee on aga vaid üks oluline osa tõkkevabast keskkonnast, seal on palju muid olulisi komponente nagu ukse ja koridori laius, heli- ja valgustuskohandus, sildid ja palju muud. Veelgi enam, kuigi valisite või isegi ehitasite takistusteta koha, võib teatud osalejatel olla raske sinna pääseda, kui ühistranspordi infrastruktuur on ligipääsmatu.

Takistusteta arhitektuurse keskkonna korraldamisel on oluline:

FÜÜSILINE KÄTTESAADAVUS

Õppeprotsessis osalejatel on võimalus ruumides vabalt ringi liikuda, mis hõlmab nii ruume kui ka ümbritsevaid alasid. Inimestel on juurdepääs ruumidele, mida kasutatakse õppimiseks, puhkuseks ja füsioloogiliste vajaduste rahuldamiseks.

TURVALISUS

Õppeprotsessis osalejatel on võimalus viibida ruumides takistamatult, külastada erinevaid osi (klassiruumi, konverentsisaali, tualettruumi, sööklad jne) ilma, et oleks oht saada vigastada või kahjustada oma vara, ehitist või seadmeid.

INFORMATIIVSUS

Õppeprotsessis osalejad saavad iseseisvalt ruumis navigeerida, mis sisaldab nägemispuudega inimeste navigatsioonisüsteemi, orientiiride olemasolu, juhiseid ruumide funktsioonide kohta, võimalust taotleda lisateavet ja -tuge jne.

MUGAVUS

Ruum ei tohiks sobida ainult "füüsiliseks ellujäämiseks". Puuetega inimestel on samasugune õigus mugavusele kui puudeta inimestel. Mugavateks võivad olla sellised lihtsad asjad nagu padjad konverentsisaalis, tool duši all, regulaarsed pausid füüsiliseks puhkuseks jne.

Märkimisväärsed mõju barjäärivaba disaini arengule avaldasid muutused puude tõlgendamises mitte inimese teatud piirangute (füüsiliste või vaimsete), vaid iga inimese sotsiaalse potentsiaali seisukohalt, mida peatavad teatud takistused.

Ronald Lawrence Mace, Ameerika arhitekt, tootedisainer, koolitaja ja konsultant, asutas 1989. aastal Accessible Housing'i keskuse (hiljem - Universaalse disaini keskus) ja võttis kasutusele termini "universaalne disain". **Universaalne disain** on strateegia, mille eesmärk on erinevat tüüpi keskkondade, toodete, side, infotehnoloogiate ja teenuste kujundamine ja täitmine, mis on kõigile kättesaadavad ja arusaadavad ning sobivad üldkasutuseks võimalikult iseseisval ja loomulikul viisil, soovitatavalt ilma kohandamise või erilahenduste vajaduseta.

Alljärgnevalt anname väikese juhise, millele tuleks tähelepanu pöörata, kui mõelda õppekeskkonna arhitektuursele ligipääsetavusele, mida saab kasutada kontrollnimekirjana:

	Lihask-skeleti süsteemi haigustega inimesed	Inimesed, kellel on nägemishäired või vaegnägemine	Inimesed, kellel on kuulmiskahjustused
Füüsiline keskkond			
Reisijate mahaandmisala			
Auto parkimine			
Kaldteed ratastoolile			
Uksed			
Trepid			
Lift			
Piirded ja käsipuud			
WC			
Valamu			
Hädaabi signalisatsioon			
Dušikabiin			
Koridorid			
Treeningu ruum			
Söögituba			

Kui me räägime struktuursest kohanemisest, siis on oluline, et seda saaks rakendada erinevates lähteolukordades ja vastavalt sellele võivad teil olla erinevad võimalused ja see võib nõuda teilt erinevas mahu ressurssi.

Millest me räägime?

Üks asi on see, kui sul on hea eelarve ja aeg välja mõelda ja targalt planeerida uue kohandatud pinna (noortekeskus, õpperuum jne) avamist. Sel juhul saate erinevaid eksperte kaasates, oma ja kolleegide kogemustele toetudes rakendada hämmastavaid enamusele kohandatud lahendusi.

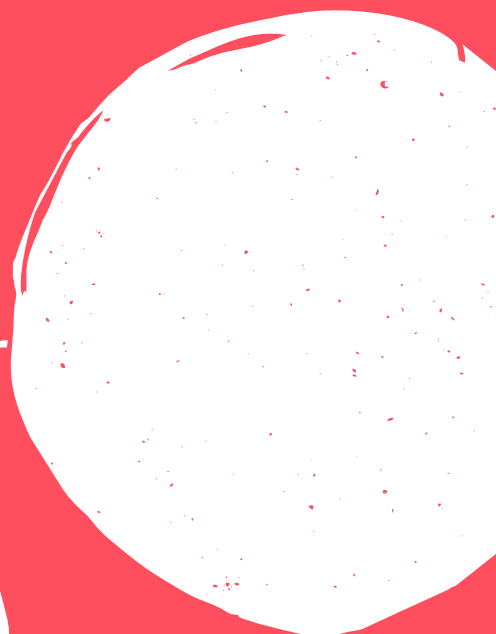
Kõige sagedamini puutume aga elus kokku olukorraga, kus meie jaoks on oluline, et suudaksime olemasolevat ruumi grupi jaoks kohandada. Ja siin on hetk loovuse ja leidlikkuse jaoks!

Kahjuks pole enamusi kohti kohandatud (hooned, ekskursioonide või jalutuskäikude kohad jne), kuid see ei tähenda kindlasti, et peaksite oma plaanidest loobuma! Paljusid asju saab planeerida ja teha "teistmoodi" ning need muutuvad kõigile kättesaadavamaks.

Ainus erand on terviserisk. Ei tasu nõuda ratastoolis noore füüsilist kohalolekut, kui üritus on teisel korrusel ja ülakorrusele viib ainult keerdtrepp. Kui arvate, et saate teda seal kätel kanda, on see kiiduväärt mõte, kuid riskite tema tervisega. Kui toimumiskohta ei saa muuta, soovitage seekord online-formaati kasutada.

**“Elus on alati
valikuvõimalus!
Võtke midagi
ette või
põgenege.
Jätke hüvasti e
või makske
kätte.
Armastage või
vihake. Aga
ärge niisama
logelege!”**

—Bernard Werber

7 MEETODITE KOHANDAMINE

Juba haridusprogrammi kavandamise etapis on oluline mõista, et me ei saa kunagi täpselt teada, millised omadused rühma liikmetel on. Seetõttu peaksime alati püüdma luua haridusprogrammi, mis on algusest peale kättesaadav segarühmadele, ja olema valmis seda kohanema.

Seetõttu areneb maailmas aktiivselt **Universaalse Õppimise Disaini** kontseptsioon. Kontseptsioon hõlmab üleminekut "keskmistele" inimestele keskendumiselt igaühe mitmekesisuse ja individuaalsete vajaduste arvestamisele.

UNIVERSAALSE ÕPPIMISE DISAINI KOLM PÕHIMÕTTET

I PÕHIMÕTE: ÕPPIMISE "MIS"

Pakkuge mitut esitusviisi

Õppijad erinevad selle poolest, kuidas nad neile esitatavat teavet tajuvad ja mõistavad. Näiteks meelevuudega (nt pimedus või kurtus) inimesed; õpiraskused (nt düsleksia); keele- või kultuurierinevused ja nii edasi võivad nõuda sisule erinevat lähenemist. Teised võivad lihtsalt teavet kiiremini või tõhusamalt haarata visuaalsete või kuulmisvahenditega abil, mitte trükitud teksti abil.

Õppimine ja teadmisteliiklus toimub mitme esituse kasutamisel, kuna see võimaldab õpilastel luua seoseid nii mõistete sees kui ka nende vahel.

Lühidalt öeldes ei ole ühte esendusviisi, mis oleks optimaalne kõikide õppijate jaoks, seega on esindusvõimaluste pakkumine hädavajalik.

II PÕHIMÕTE: ÕPPIMISE “KUIDAS”

Pakkuge mitmeid tegevus- ja väljendusvahendeid

Õppijad erinevad selle poolest, kuidas nad saavad õpikeskkonnas navigeerida ja oma teadmisi väljendada. Näiteks inimesed, kellel on märkimisväärne liikumispuue (nt tserebraalparalüüs), need, kes võitlevad strateegiliste ja organisatoorsete võimetega (täitevfunktsiooni häired), kellel on keelebarjäär ja nii edasi, lähenevad õppeülesannetele väga erinevalt. Mõned võivad olla võimelised end kirjalikus tekstis hästi väljendama, kuid mitte kõnes, ja vastupidi.

Samuti tuleks mõista, et tegevus ja väljendus nõuavad palju strateegiat, praktikat ja organiseerimist ning see on veel üks valdkond, milles õppijad võivad erineda.

Tegelikkuses ei ole ühtegi tegutsemis- ja väljendusvahendit, mis oleks optimaalne kõigi õppijate jaoks. Tegevus- ja väljendusvõimaluste pakkumine on hädavajalik.

III PÕHIMÕTE: ÕPPIMISE “MIKS”

Pakkuge mitut kaasamisviisi

Mõju on õppimise ülioluline element ja õppijad erinevad oluliselt viiside poolest, kuidas neid õppimisse kaasata või motiveerida. On mitmeid allikaid, mis võivad mõjutada individuaalset mõju varieeruvust, sealhulgas neuroloogia, kultuur, isiklik tähtsus, subjektiivsus ja taustteadmised ning mitmed muud nendes juhistes esitatud tegurid. Mõnda õppijat köidab väga spontaansus ja uudsus, samas kui teised on nendest aspektidest lahti, isegi hirmunud, eelistades ranget rutiini. Mõnele õppijale võib meeldida üksi töötada, samas kui teistele meeldib töötada koos eakaaslastega.

Tegelikkuses ei ole ühte kaasamisviisi, mis oleks optimaalne kõigile õppijatele igas kontekstis. Mitme kaasamisvõimaluse pakkumine on oluline.

Haridusliku kohanemise protsess ise võib hõlmata kahte etappi:

1. HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTE VÄLJASELGITAMINE

Selleks saab kasutada erinevaid vahendeid, olenevalt inimeste vanusest, suhtlemisoskusest, haridusvaldkonnast jne.

Selles etapis on oluline pöörata tähelepanu järgmistele punktidele, mis võivad vajada metoodikate kohandamist:

- Nägemishäired
- Kuulmiskahjustused
- Kõnehäired
- Lihas-skeleti kahjustused
- Intellektuaalse arengu häired

Näited õpilaste hariduslike erivajaduste väljaselgitamise vahenditest:

- Online küsimustik
- Vestlus vanematega
- Vestlus õpilastega
- Meditsiiniliste ja isiklike dokumentidega tutvumine
- Vaatlus

2. PROGRAMMI KOHANDAMINE

See etapp võib hõlmata järgmist:

- Tööruumi juurdepääsetavuse kontrollimine (nt kas ruum on takistusteta? Kas valgustus võib põhjustada soovimatuid reaktsioone?).
- Tehniliste lahenduste ja vahendite kontrollimine (näiteks kas tuleb ettekanne? Arvutiga töötamine? Hästi arenenud peenmootorikat eeldavate materjalide kasutamine?).
- Haridusmeetodite kohandamine (nt kas teatud puudega inimene saab ülesandega iseseisvalt hakkama? Kas kõik osalejad saavad oma maksimaalse tulemuse? Kas kõik saavad juhiseid lugeda?).

Spetsiifiliste haridusmetoodikate kohandamine võib hõlmata järgmist:

- Keerulise ülesande jagamine mitmeks etapiks
- Ülesande täitmiseks lisaaeg
- Selle asemel, et lugeda materjali kasutada helisalvestisi ja vastupidi
- Suulise vastuse asendamine kirjaliku vastusega ja vastupidi

Haridusürituse metoodikat välja töötades tasub erilist tähelepanu pöörata rühmades töötamisele. Sageli on rühmatöö see vorm, kus hariduslike erivajadustega õpilased saavad ühise tulemuse saavutada.

Rühmatööd korraldades jälgib koolitaja, et igaühe individuaalne sooritus oleks teistele rühmaliikmetele nähtav ja mõõdetav. Samuti on oluline kasutada erinevaid meetodeid, mis hõlmaksid erinevaid teabe tajumise kanaleid ja võimaldaksid õpilastel tulemusi erinevates vormides esitada.

NIPP PRAKTIKAST

Töötades iga päev erineva võimekusega teismeliste rühmaga õpetajatena, kes peavad saavutama teatud hariduseesmärgi või vähemalt hakkama koos nendega "eesmärgi suunas lamama" ning neile mitteformaalset haridust pakkuvate inimestena, võime ausalt öelda, et meetodite kohandamise oskus on meie võtmeoskus. See on tingitud nii sellest, et rühm on erineva võimekusega, kui ka sellest, et töötame teismelistega.

Sa ei tea kunagi, mis on täna parim. Küll aga saab enda jaoks koostada töömeetodite nimekirja ja neid kombineerida. **Vaatluspäevik** on ülimalt kasulik: paneme kirja, kuidas grupiga kohtumine läks ja kõik, mis meenub välistest teguritest, meie analüüsi, oletusi ja mõtteid. See võib alguses tunduda tüütu ülesanne. Ja see on osaliselt sellepärast, et see nõuab enesedistsipliini, aega ja pingutusi. Siiski võib seda pidada kõige intrigeerivama uurimistöö osaks. Umbes 1-2 kuu pärast muutub selline päevik avastuste ja teadmiste allikaks.

Kui rääkida mitte nii pikaajalisest kontaktist, siis sellise päeviku jaoks pole muidugi aega. Aga kohandada siiski saab väga palju ja kiiresti. Peaasi on aru saada, millises suunas peate muutma.

“Kui on ilmne,
et eesmäärke ei
ole võimalik
saavutada, ärge
kohandage
eesmäärke,
kohandage
tegevussamme.”

—*Confucius*

8 DO'S & DON'TS

Rääkides noorte grupist, keda me ei vali mitte mingisuguste lisakriteeriumide järgi, nagu tervis, oskused, kogemused, pädevused jne, ei saa me kunagi kindlad olla, kas oleme kõike ette näinud.

Sellegipoolest on mõned "tohib" ja "ei tohi", mis sobivad igale rühmale (mitte, et neist piisaks), et ennast proovile panna, koostada kontrollnimekiri ja olla kindlam tulevase ürituse õnnestumises.

Rahvusvahelisi mobiilsusprojekte korraldades juhindume sellest nimekirjast ja seda on praktikas korduvalt katsetatud. Ärge laske selle pikkusel teid hirmutada. Kogemusi omandades saad ise otsustada, mida sealt võtta ja mida mitte. Kuid alustada tasub täispika nimekirja uurimisest.

TOHIB...

TUTVUDA POTENTSIAALSETE OSALEJATEGA VÕIMALUSE KORRAL VEEBIS ENNE TEGEVUST

Rääkige neile kõike tulevase projekti kohta, alates ettevalmistusest ja teest kuni toimumiskohani ja tegevuse käigus toimuvate väikeste sündmusteni.

Milleks? Kui osaleja ei ole kogenud ja tal on ligipääsetavuse raskused, ei pruugi ta kohe aru saada ega teile võimalikest takistustest rääkida ning te ei saa vajalikku tuge pakkuda.

Vaimselt koos kulgedes suudate simuleerida enamikku olukordi ja seeläbi sundida osalejat mõtlema, mida tal täpselt mugavaks ja takistusteta osalemiseks vaja võib minna.

TAGADA ASUKOHA JUURDEPÄÄSETAVUS (parkimine, esitlusala, sissepääs, tualetid, istekohad jne.)

Kaasamise esimene võti on juurdepääsetavus. Inimese suhtlemine keskkonna ja juurdepääsetavate transpordiliikidega on tema liikuvuse oluline koostisosa.

Meie isiklik kogemus ütleb, et enamiku osalejate jaoks piisavalt ligipääsetavaid kohti pole endiselt palju või selliste kohtade rentimine on kulukas ja seetõttu korraldajatele üle jõu käiv. Enamasti saab keskkonda kohandada koha administratsiooni ja korraldajate ühisel jõul improviseeritud vahendite abil. Seega, isegi kui te pole oma osalejatele ideaalset kohta leidnud, ei tohiks see saada takistuseks ürituse läbiviimisel. Kindlasti on parem olemasolevaid tingimusi osalejatega kokkuleppel kohandada ja hea projekt läbi viia, olgugi et mitteideaalsetes tingimustes, kui vastupidi. Ja siin on kahekordne kasu! Te mitte ainult ei vii läbi suurepärase projekti, vaid näitate ka konkreetsete näidetega, kuidas kohaneda mitteideaalsetest tingimustest.

On väga oluline, et kõik ruumid oleksid ligipääsetavad: sündmuskoha sissepääs, esik, söögituba, elutuba, tualett ja dušš, koridorid, puhkeruumid. Te ei tohiks piirduda sellega, et saadaval on ainult esik ja elutuba.

Kui ligipääs asukohale on halvasti planeeritud ja organiseeritud, jäävad erineva võimekusega inimesed tegevustest veelgi kõrvale. Veenduge, et kataksite kõik võimalikud väljakutsed: visuaalne, motoorne, liikuvus, kuulmisvõime. Loomulikult peaksite ligipääsetavust hindama tegelike osalejatega. On selge, et uskumatult raske on arvestada kõigi erivajadustega, kuulda ja mõista igaühe vajadusi – see on sinu võit.

TAGADA SOBIV VALGUSTUS JA HELI

Unustamatute sündmuste loomiseks on **valgus ja heli** üliolulised. Isegi väikesed kohandused võivad kogu sündmuse kulgu sügavalt mõjutada. Näiteks aitab sageli lõõgastuda madalama intensiivsusega valgustus, nagu varjulambid ja küünlad. Laua- ja põrandavalgustid hoiavad hubasust, suurendades samal ajal tootlikkust. Maksimaalset tootlikkust stimuleerib tavaliselt laevalgustus, näiteks luminofoorlampid.

KOOLITADA OMA MEESKONDA JA TÖÖTAJAJD LIGIPÄÄSETAVUSE JA KAASAMISE KOHTA

Üks kuulus legend räägib, et kui John F. Kennedy NASA baasi külastas, jooksis ta sealt juba lahkudes kokku koristajaga. Ameerika Ühendriikide president küsis temalt: "Mida sa siin teed?" Mille peale ta vastas: "Ma lasen rakette kosmosesse."

On väga oluline, et kõigil meeskonnaliikmetel oleks kaasamisel ühised eesmärgid ja väärtused. Teistele loeb igaühe arvamus ja heaolu, see on kaasamine. Paremaid tulemusi pole võimalik saavutada, kui osad meeskonnad kasutavad näiteks õiget terminoloogiat ja räägivad sellest, teine osa aga leiab, et see on täiesti ebaoluline.

KOOSTADA JA JAGADA JAOTUSMATERJALE MUUDES VORMINGUTES, NÄITEKS ELEKTROONILISTES VERSIONIDES

Materjale ette saates annate kõigile osalejatele vajaduse korral rohkem aega ettevalmistusteks ning võimaldate materjalidele ligipääsu ka abitehnoloogia kasutajatele.

Juurdepääs teie jaotusmaterjalidele tagab, et kõik õppijad saavad pakutavat teavet jälgida ja mõista ning ainult suurendab teie paberi või esitluse kaasatust, selgust ja loetavust.

LISADA OMA VIDEOTELE TIITREID

Tiitreid kasutatakse sageli kuulmispuudega inimeste juurdepääsetavuse parandamiseks. Lisaks maksimeerime osalejate haridusprotsessi, pakkudes materjali, mis sobib visuaalset-, kuulmis- ja lugemistüüpi õppijatele.

Rohkem kui 100 empiirilist uuringut näitavad, et videole tiitrite lisamine parandab vaatajate sisust arusaamist, keskendumist ja mälu. Näiteks Lõuna-Florida ülikooli uuringus ütles 9 õpilast 10-st, et tiitrid aitasid ainet tundma õppida.

TÄITA ALLERGEENIDIGA, TOIDUTUNDLIKKUSEGA JA EELISTUSTEGA SEOTUD TAOTLUSI

Edukaks äritehinguks, armukohtinguks, sõbralikuks kohtumiseks, tuttavate leidmiseks valivad inimesed sageli kohvikuid või restorane. Ja nagu näitab Leideni ja Vestfaali (Saksamaa) ülikoolide teadlaste ühisuuring, teevad nad õigesti, kuna koos söömine tugevdab inimestevahelisi usalduslikke suhteid. Seetõttu on iga korraldaja ülesanne muuta söömine võimalikult positiivseks ja nauditavaks.

Tihti sõltub see muuhulgas sellest, kui hoolikalt korraldajad osalejate maitse-eelistustele reageerisid ning kindlasti ka sellest, kui hoolikalt on korraldajad toiduallergiatega, talumatustega jms tõttu menüüga vaeva näinud.

PLANEERIDA LISAAEGA REFLEKSIOONIKS ERINEVA VÕIMEKUSEGA RÜHMADES

Sageli on segarühmas töötamine osalejatele uus. Isegi kui kellelgi on selline kogemus juba olnud, tekitab see ühine töö alati rohkem emotsioone, küsimusi ning erinevaid keerulisi ja täbaraid olukordi.

Andke rühmale rohkem aega mõtisklemiseks ja asjade väljamõtlemiseks. Suunake nad avameelsele vestlusele, kui kõik osalejad on selleks valmis. Proovige vastata kõige avameelsematele küsimustele, kui olete piisavalt pädev, et anda järelemõtlemisele õige suund ja näidata, et see on turvaline koht kõigi küsimuste arutamiseks, mida rühm võimaldab.

PIDADA KINNI OMA PLAANIST

H. Stanley Juddi sõnul on hea plaan “nagu teekaart: see näitab lõppsihtkohta ja tavaliselt parimat viisi sinna jõudmiseks”.

Kui plaani muudetakse liiga sageli või seda ei järgita kunagi, võib olla üsna keeruline kindlaks teha oma jõupingutuste täpset mõju. Muudatused nõrgendavad plaani, takistades selle täielikku ärakasutamist. Seetõttu usume, et plaani järgimine on oluline.

OLLA PAINDLIK JA ALATI OMADA B-PLAANI

Osalejaid võib mõjutada tohutu hulk väliseid tegureid, muutuv seisund, nii füüsiline kui psühho-emotsionaalne jne. Samuti võib juhtuda, et keegi alahindas oma toetuse vajadust või hindas oma jõudu üle ilma kogemuseta. Mõnikord võib sellistel juhtudel selguda, et osalejates, kes neid esialgu ei deklareerinud, on tõsiseid jooni. Ja nad olid sel hetkel siirad.

Sellistes olukordades on vaja otsus teha üsna kiiresti, seega on alati hea omada erineva keerukuse, kaasatuse, erineva kiiruse ja aktiivsusega plaan A, B, C.

TEHA KOOSTÖÖD MEESKONNALIIKMETEGA

Kas pead end heaks meeskonnamängijaks? Kuigi see on lihtne küsimus, mida mõne intervjuu ajal regulaarselt küsitakse, ei tohiks seda võimalust kunagi tähelepanuta jätta. Ükskõik, milline on teie positsioon või tegevusala, peate lõpuks ülesande täitmiseks teistega koostööd tegema. Tõhusa meeskonnatöö väärtus peitub võimes edendada paremat probleemide lahendamist, pakkuda laiemat vaatenurka ja tõhustada teadmiste vahetamist.

KOOSTADA KORRALIKE HINNANGUID

Ilma tagasisideta ei saaks me kunagi paremaks. Kuigi tagasiside on üsna keeruline, on see suurepärane vahend edu hindamiseks. Saate teada, mida üritusel osalenud inimesed arvasid, kuidas nad sellest teada said ja mis neile kõige rohkem meeldis.

Veenduge, et kõik hinnangud sisaldaksid juurdepääsu puudutavaid küsimusi: ratastooliga ligipääsetav parkla, ratastooliga ligipääsetavad sissepääsud, ratastooliga ligipääsetavad istmed ja tualetid, heli suunamise süsteemid, ligipääsetavus abistajast loomale jne need on mõned aspektid, millele mõelda.

TUVASTADA JA KÕRVALDADA VÕIMALIKUD OSALEMISE TÕKKED

Oluline on tuvastada ja kõrvaldada võimalikud osalemistõkked, nagu diskrimineerimine või vahendite puudumine. Kui töötate segarühmaga, muutub teie projekt ilmselgelt atraktiivsemaks, kuid samas ka väljakutseid esitavamaks. Osalejad puutuvad planeerimisetapis tavaliselt kokku väljakutsega: üldine puudulik juurdepääs igakülgsele projektiteabele. Inimesel võib olla raske ennustada, kas tema viibimine on takistusteta või kas ta saab vastavat tuge. Suutmatuse iseseisvalt ringi liikuda, tegutseda ilma välise abita või juurdepääsu puudumine teatud teenustele need on vaid mõned näited osalemise takistustest.

KORRALDADA REISIKORRALDUST

Kontrollige kindlasti logistikat, eriti kui tegemist on esmakordse reisiga. Oluline on olla kindel, et osaleja on valinud sellise reisivõimaluse, millega ta tõenäoliselt õigeks ajaks kohale jõuab ja pärast temal jääb projektiks veel jõudu. Olge valmis reisi ajal olla kättesaadav ja toetada.

EI TOHI...

JÄTTA OMA ESIALGNE PLAAN TÄIELIKULT TÄHELEPANUTA

Improviseerimisoskus on väga oluline. Kuid enne improvisatsiooniga alustamist on oluline omada struktureeritud kava, mille alusel improviseerida. Vastasel juhul võite kaotada oma õpieesmärgid.

LÜKKATA TAGASI OMA MEESKONNAKAASLASTE JA OSALEJATE ETTEPANEKUID

Igas rühmas on oluline kuulda ja kuulata meeskonda ja liikmeid, kuid segavõimelistes rühmades võib kuulmine mõnikord olla sama, mis turvalisemaks või kohanemisvõimelisemaks muutumine.

USKUDA, ET IMPROVISATSIOON ON TEIE PARIM SÕBER

Austraalia laekur Joe Hockey pooldas 2014. aasta raadiosaates bensiinihindade korrigeerimist. Ta tahtis rõhutada, et maksutõus mõjutab kõige enam kõrge sissetulekuga inimesi. Mida ta tegelikult ütles: „No kütuseaktsiisi muutmine teeb täpselt seda: vaeseimatel inimestel pole autosid või nad ei sõida paljudel juhtudel kuigi kaugele.” Paljud inimesed olid selle kommentaari peale solvunud ja varahoidja palus peagi avalikult vabandust.

Hockey näide rõhutab, kui oluline on sõnu hästi valida ja asju ette planeerida. Kui valmistute enne tähtaega, on väiksem oht, et teete kommentaare, mis võivad põhjustada probleeme.

EELDADA KELLEGI TEISE NÕUDEID JA VAJADUSI

Meie võime inimestega suhelda nõrgeneb, kui tehakse oletusi. Oma ideede loomine või kellegi teise nõuete ja vajaduste uurimine veebis ilma otse küsimata, milline on parim viis asjade korraldamiseks, on ohtlik. Kui käitute järjekindlalt nii, nagu te juba teaksite, mida teised inimesed mõtlevad, tunnevad ja vajavad, lõpetate nendega rääkimise. Selle tulemusena viib suhtluse puudumine selleni, et osalejad hakkavad tundma end piiratuna või valesti mõistetuna.

IGNOREERIDA VÕI VÄHENDADA REFLEKSIIONI AEGA

Maailm tõestab pidevalt, et edukas on see, kes mõistab oma tegude mõtet, suhestub teadlikult eluga, nõuab teadlikku planeerimist ja disaini. Seda ei ole võimalik saavutada ilma reflektiivse vaate väljakujunemiseta, oskusega oma tegevust ja saavutatud tulemusi analüüsida ja hinnata. Ärge unustage ka: refleksiooni tulemus peaks teenima eelkõige õppijat, mitte teid.

EELDADA, ET KÕIK TEAVAD OMA TEED

Te ei tohiks eeldada, et juurdepääsetavuse vajadustega ja/või vähemate võimalustega inimesed teavad täpselt, kuidas reisi korraldada, kui see on nende esimene rahvusvaheline projekt. Kahjuks on tänapäeval siiski üsna tavaline, et kohtutakse ligipääsetavuse vajadustega noortega, kes pole oma kodulinnast väljapoole reisinud. Mõnikord ka nende linnaosast väljapoole.

Sel juhul ära alahinda hirmu eelseisva teekonna ees ja usu, et sellist osalejat teistest hoolikamalt saates aitad kaasa õpitud abitusele. Oluline on muuta tema "esimene kord" üsna iseseisvaks ja võimalikult palju teie saatel samal ajal. Olge lähedal, suhelge kogu aeg, kuid laske osalejale olla võimalikult iseseisev. Aidake nõuga, kuid ärge tehke asju tema eest. See protsess on aeganõudev, kuid seda väärt! Ja loomulikult ei pruugi inimene, kes pole varem reisinud, palju teada rahvusvahelisest logistikast, ei pruugi ümberistumisel oma võimekust õigesti hinnata, ei pruugi teada lennujaamade reegleid jne. Sinu ülesandeks on kujutada ette, et reisis ise esimest korda ja jutustada osalejale kogu lugu algusest lõpuni.

Näide elust

Ühel päeval saatis mu abikaasa raskel reisil pensionil oleva hispaania keele õpetajat. Ta teatas kohe, et ta ei saa midagi teha ja pole mõtet enam õppida, mistõttu vajab ta teel maksimaalset tuge. Ta oli kohutavalt kangekaelne. Kõiges.

Üllataval kombel jätkus tal kannatust selle naisega 26 tundi kaasas käia ja mitte kunagi tema eest midagi teha. Naine oli selle käigus kohutavalt vihane ja tohutult tänulik oma uute oskuste eest lõpus. Alles aasta pärast seda lugu oli ta juba omal käel kuues riigis reisinud!

OMA PROGRAMMI LIIGA KEERULISEMAKS MUUTA

Erineva võimekusega rühmadega projektides on esiteks rühm ise suurepärase ressursi kõigile osalejatele. Töö ja puhkus on iseenesest protsess, mille käigus saab igaüks uusi oskusi, teadmisi ja avastusi.

Teiseks on oluline arvestada asjaoluga, et juurdepääsetavuse vajadustega noored saavad kulutada teatud protsessidele rohkem energiat ja vastavalt sellele ka kiiremini väsida. Teatud juhtudel on inimestel piirangud aja jooksul, mil nad saavad veeta ilma puhkamata horisontaalasendis, aktiivses suhtluses ja mürades jne. Väga oluline on alati meeles pidada, et paljud erivajadused ei ole alati nähtavad!

HOIDA KOKKU AEGA TEGEVUSTE VALIMISEL

Usume, et peaaegu iga meetodit saab täielikult või osaliselt kohandada konkreetsele osalejate rühmale. Aga ikkagi mitte 100%. Oluline on mõista, et osalejate grupi jaoks, kus on nägemispuudega inimesi, ei tohiks valida energisaatorit palli käest kätte viskamisega. Või grupile, kus on manuaalsete toolide kasutajad, meetod, mille puhul tuleb kõrgele hüpata.

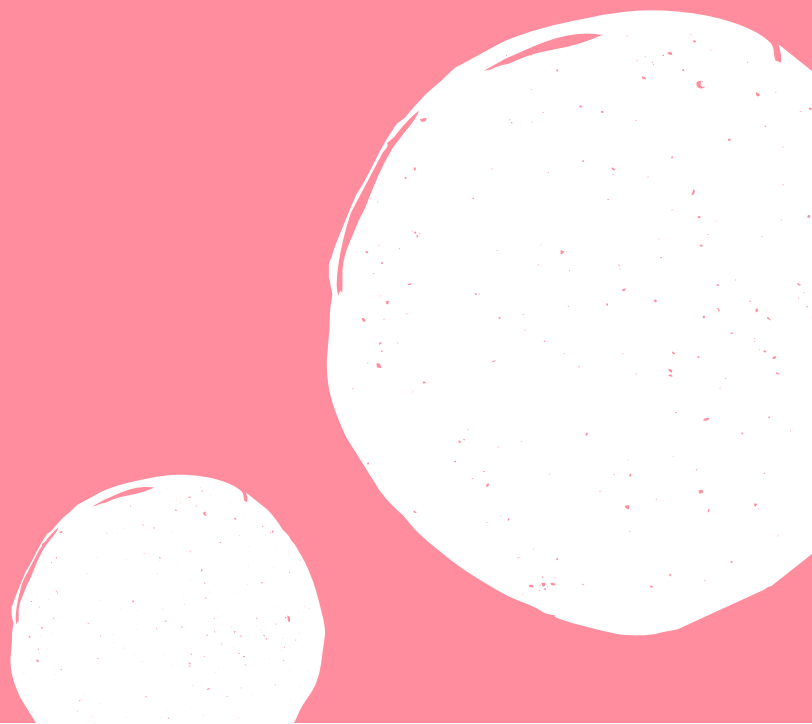
VIIA LÄBI KOGU PROGRAMM ÜHES JA SAMAS KOHAS

Õppimise koht on meie turvaline ruum, see on õige. Kuid oluline on anda võimalus segarühmadele olla erinevates ruumides, erinevates tingimustes. Anda osalejatele võimalus näha, milline võib olla interaktsioon sellistes rühmades erinevate mugavustasemega tingimustes.

Kohta ei ole hea vahetada kohe alguses, oluline on seda teha siis, kui grupp on juba valmis. Et osalejad saaksid enda edukust tunda, tulles toime raskemates tingimustes. Ja see on võimalik pärast teatud teadmiste ja kogemuste omandamist.

“Pole
olemas
sama
lojaalset
sõpra kui
raamat.”

—*Ernest
Hemingway*

9 TÄIENDAVAD RESSURSID

Väike lugemine on ainuke teraapia, mida inimene vahel vajab. Selles peatükis pakutavad ressursid vaatlevad kaasava hariduse põhiteavet teoreetilisest vaatenurgast ja uurivad, kuidas see reaalses elus väljendub.

"Kõigile õppijatele võrdsete õppimisvõimaluste tagamiseks on vaja juurutada kaasav haridusmudel, kus õppimisvõimalused on kõigil lastel ja noortel sõltumata nende füüsilistest, intellektuaalsetest, sotsiaalsetest, emotsionaalsetest või muudest asjaoludest." (UNESCO, 1994).

Põhiväärtused, mis on olulised kõigile kaasavas hariduses töötavatele õpetajatele, kes võtavad vastutuse kõigi õppijate eest: mitmekesisust nähakse ressursi ja varana, toetus kõigile õppijatele, õpetajate ootused kõigi õppijate saavutuste suhtes on võrdselt kõrged, koostöö ja meeskonnatöö ning isiklik professionaalne areng.

Kui olete huvitatud, võite heita pilgu nendele ressurssidele, mida me oleme oma töös kasutanud.

1. Bettini, E., Benedict, A., & Thomas, R. (2017). *Cultivating a community of effective special education teachers: Local special education administrators' roles*. *Remedial and Special Education*, 38(2), 111–126. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1177/0741932516664790>.
2. Billingsley, B., DeMatthews, D., Connally, K., & McLeskey, J. (2018). *Leadership for effective inclusive schools: Considerations for preparation and reform*. *Australasian Journal of Special and Inclusive Education*, 42, 65–81. Saadaval lingi kaudu <https://www.cambridge.org/core/journals/australasian-journal-of-special-and-inclusive-education/article/abs/leadership-for-effective-inclusive-schools-considerations-for-preparation-and-reform/738FE6D6F3019314336C614AD69984A2>.
3. Billingsley, B. S., McLeskey, J., & Crockett, J. B. (2014). *Principal leadership: Moving toward inclusive and high-achieving schools for students with disabilities (Document No. IC-8)*. University of Florida, Collaboration for Effective Educator, Development, Accountability, and Reform Center. Saadaval lingi kaudu <http://cedar.education.ufl.edu/tools/innovation-configurations/>.

4. Blanton, L. P., Pugach, M. C., & Boveda, M. (2018). *Interrogating the intersections between general and special education in the history of teacher education reform*. *Journal of Teacher Education*, 69(4), 354–366. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1177/0022487118778539>.
5. Boyle, C., Topping, K., & Jindal-Snape, D. (2013). *Teachers' attitudes towards inclusion in high schools*. *Teachers and Teaching*. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1080/13540602.2013.827361>.
6. Buchner, T., Shevlin, M., Donovan, M.A. & Corby, D. (2021). *Same Progress for All? Inclusive Education, the United Nations Convention on the Rights of Persons With Disabilities and Students With Intellectual Disability in European Countries*. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. 18(1), 7 – 22. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1111/jppi.12368>.
7. Claes, N., & Goransson, K. (2017). *What is meant by inclusion? An analysis of European and North American journal articles with high impact*. *European Journal of Special Needs Education*, 32(3), 437 – 451. Saadaval lingi kaudu [Doi: 10.1080/08856257.2017.1295638](https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1295638).
8. Dare, L., Nowicki, E. (2018). *Strategies for inclusion: Learning from students' perspectives on acceleration in inclusive education*. *Science Direct*. 69(1), 243-252. Saadaval lingi kaudu [https://www.sciencedirect-com.databases.lanet.lv/science/article/pii/S0742051X17306789#!](https://www.sciencedirect.com/databases.lanet.lv/science/article/pii/S0742051X17306789#!).
9. DeMatthews, D.E., Serafini, A., & Watson, T.N. (2021). *Leading Inclusive Schools: Principal Perceptions, Practices and Challenges to Meaningful Change*. *Educational Administration Quarterly*, 57 (1), 3 - 48. Saadaval lingi kaudu <https://journals-sagepub-com.databases.lanet.lv/doi/10.1177/0013161X20913897>.
10. DeMatthews, D.E., Kotok, S., & Serafini, A. (2019). *Leadership Preparation for Special Education and Inclusive Schools: Beliefs and Recommendations From Successful Principals*. *Journal of Research on Leadership Education*, 15 (4), pp.303 – 329. Saadaval lingi kaudu <https://journals-sagepub-com.databases.lanet.lv/doi/full/10.1177/1942775119838308>.
11. European Agency for the Development of Special Needs Education. (2011). *Teacher education for inclusion in European countries - challenges and opportunities*. Odense, Denmark: European Agency for the Development of Special Needs Education. Saadaval lingi kaudu <https://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-synthesis-report-lv.pdf>.

12. Gauthier de Beco. (2017). *The Right to Inclusive Education According to Article 24 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Background, Requirements and (Remaining) Questions*. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 32(3), 263-287. Saadaval lingi kaudu <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/016934411403200304>.
13. Hautmäki, J., & Podolskiy, A.I. (2021). *The finnish education as an individualized service system with a reference to students with special educational needs*. *Psychological Science and Education*, 26 (3), 94 – 101. Saadaval lingi kaudu www.psyjournals.ru/en/psyedu/2021/n3/Hautamaki_et_al_en.shtml.
14. Hornby, G. (2021). *Are inclusive education or special education programs more likely to result in inclusion post-school?* *Education Sciences Open Access*, 11 (6). Saadaval lingi kaudu <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/6/304/htm>.
15. Hornby, G. (2015). *Inclusive Special education: Development of a new theory for education of children with special educational needs and disabilities*. *British Journal of Special Education*, 42(3), 234 – 256. Saadaval lingi kaudu <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-8578.12101>.
16. Kozleski, E., Stepaniuk, I., & Proffitt, W. (2020). *In the eye of the storm: When retreat is an unacceptable option*. *Multiple Voices: Disability, Race, and Language Intersections in Special Education*, 20(1), 16–31. Saadaval lingi kaudu <https://meridian.allenpress.com/mvedel/article-abstract/20/1/16/441034/In-the-Eye-of-the-Storm-When-Retreat-Is-an>.
17. Mag, A., Sinfield, G., Burns, S., & Tom (2017.) *The benefits of inclusive education: new challenges for university teachers*. 8. starptautiskā konference par ražošanas zinātni un izglītību (MSE 2017) – tendences jaunajā industriālajā revolūcijā. Rumānija. Saadaval lingi kaudu http://apps.webofknowledge.com.datubazes.lanet.lv/full_record.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&qid=2&SID=F6QhiuKxUaXzq5ycanW&page=1&doc=3.
18. Malki, S., & Einat, T. (2017). *To include or not to include – This is a question Attitude of inclusive teachers toward the inclusion of pupils with intellectual disabilities in elementary schools*. *Education, Citizenship and Social Justice*, 1–16. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1177/1746197917705138>.
19. Mata, L., Clipa, O., & Lazar, I. (2020). *Measuring In-Service Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education*. *International Journal of disability development and education*. 67(2), 135 – 150. Saadaval lingi kaudu <https://www-tandfonlinecom.datubazes.lanet.lv/doi/full/10.1080/1034912X.2019.1679723>.

20. Melloy, K.J., Cieminski, A., & Snndeen, T. (2021). *Accepting Educational Responsibility: Preparing Administrators to Lead Inclusive Schools*. Saadaval lingi kaudu DOI: [10.1177/19427751211018498](https://doi.org/10.1177/19427751211018498).
21. Naukkarinen, A. (2010). *From discrete to transformed? Developing inclusive primary school teacher education in a Finnish teacher education department*. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 10 (1), 185-196. Saadaval lingi kaudu https://www.researchgate.net/publication/229573525_From_discrete_to_transformed_Developing_inclusive_primary_school_teacher_education_in_a_Finnish_teacher_education_department.
22. O'Hanlon, Ch. (2009). Chapter 9 | *Using Action Research to Support Students with Special Educational Needs*. The SAGE Handbook of Educational Action Research. Saadaval lingi kaudu <https://dx-doi-org.datubazes.lanet.lv/10.4135/9780857021021.n12>.
23. Qureshi, S. (2015). *Key drivers of optimal special education needs provision: an English study*. *The Journals of Special Education and Rehabilitation*, 16 (3/4), 13 – 29. Saadaval lingi kaudu <https://www-proquest-com.datubazes.lanet.lv/docview/1737514003/36EBF4208FB942DAPQ/66?accountid=27169>.
24. Qvortrup, A., & Qvortrup, L. (2018). *Inclusion: Dimensions of inclusion in education*. *International Journal of Inclusive Education*, 22 (7). 803 – 817. Saadaval lingi kaudu Doi: [10.1080/13603116.2017.1412506](https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1412506).
25. Robinson, D. (2017). *Effective inclusive teacher education for special educational needs and disabilities: Some more thought on the way forward*. *Science Direct*, Volume 61, Pages 164 – 178. Saadaval lingi kaudu <https://www-sciencedirectcom.datubazes.lanet.lv/science/article/pii/S0742051X16303869>.
26. Sentenac, M., Ehlinger, V., Michelsen, S. I., Marcelli, M., Dickinson, H. O., & Arnaud, C. (2013). *Determinants of inclusive education of 8–12 year-old children with cerebral palsy in 9 European regions*. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 588–595. Saadaval lingi kaudu <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2012.09.019>.
27. Shelvin, M., & Banks, J. (2021). *Inclusion at a crossroads: Dismantling Ireland's system of special education*. *Education Sciences Open Access*. 11 (4), Saadaval lingi kaudu <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/4/161/htm>.
28. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*. UNESCO, Paris. Saadaval lingi kaudu <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00001778493>.

30. Theoharis, G., & Causton-Theoharis, J. (2011). *Preparing pre-service teachers for inclusive classrooms: Revising lesson-planning expectations*. *International Journal of Inclusive Education*, 15 (2011), 15 (7), pp. 743-761 Saadaval lingi kaudu <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-80051525021&origin=inward&txGid=5a54b5843864fde0874939eb43aee97f>.

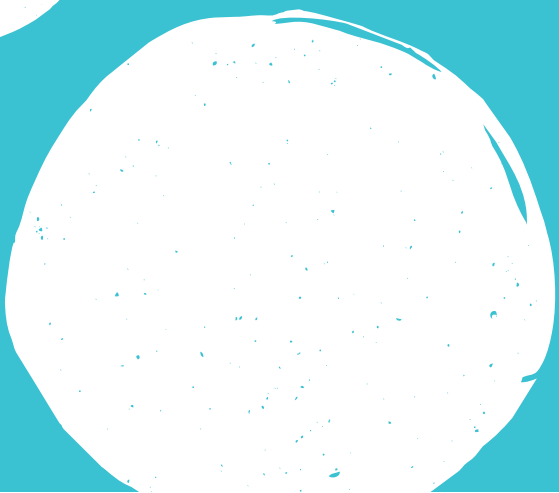
31. Tindall, D., MacDonald, W., Carroll, E., & Moody, B. (2014). *Pre-service teachers attitudes towards children with disabilities: An Irish perspectives*. *European Physical Education Review*, 21(2), 206–221. Saadaval lingi kaudu <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1356336X14556861>.

32. Thomas, G., Walker, D., & Webb, J. (2006). *The making of the inclusive school*. London, England: Routledge. Available at <https://www.routledge.com/The-Making-of-the-Inclusive-School/Thomas-Walker-Webb/p/book/9780415155601>.

**“Kui imeline
on see, et
keegi ei pea
hetkegi
ootama,
enne kui
hakkab
maailma
parandama.”**

—Anne Frank

10 TÄNUAVALDUSED

Iga päev annab igaühele meist võimaluse maailma muuta. Eriti alustades iseendast. See on hämmastav maagia, kui üht väikest mõtet muutes või midagi veidi teistmoodi teha toome näite, kuidas saab maailma muuta kõigile ümbritsevate jaoks.

Ja veelgi enam – täna on meil erakordne kingitus mitmesugustest võimalustest. Võimalik on omandada kogemusi segarühmas ja jagada oma kogemusi rahvusvahelistes ja kohalikes gruppides: see on võimalus, mille Erasmuse programm annab.

Erasmuse programmid võimaldavad muuta ennast, jagada, muuta teisi ning annavad palju lootust ja usku. Usk endasse, inimestesse ja väärtustesse, mille nimel me osaleme.

VIKTORIINI TULEMUSED

K1

Meie arvates oli kõige õigem vastus **“Suurenenud sotsiaalne polariseerumine linnaosade vahel.”**

MacDonald ja Marsh (2005) loetlevad kuus sotsiaalset tõrjutust kujundavat komponenti:

- Sotsiaalne tõrjutus on midagi enam kui lihtsalt sissetulekute vaesus: peale majandusliku marginaalsuse on ka poliitiline ja kultuuriline mõõde;
- Sotsiaalne tõrjutus avaldub omavahel seotud probleemide kombinatsioonis ja on omavahel seotud raskuste kuhjumine, mis iseloomustavad teatud rühmade seisundit ja kogemusi;
- Sotsiaalset tõrjutust ei iseloomusta juhuslik jaotus üksikisikute või leibkondade vahel, vaid see on koondunud ruumiliselt. See on naabruskondadevahelise suurenenud sotsiaalse polariseerumise tulemus;
- Sotsiaalne tõrjutus on poliitökonoomia tagajärg, mille abil mõned rühmad kindlustavad endale privileegid ja võimu teiste arvelt;
- Sotsiaalne tõrjutus on dünaamiline protsess, mis toimub aja jooksul;
- Sotsiaalne tõrjutus võib tekitada põlvkondadevahelisi mõjusid, kuna kumulatiivne ebasoodne olukord kandub edasi põlvest põlve.

K2

Mis puudutab erinevust kaasamise ja võrdluse vahel hariduses, siis oleks meil hea meel, kui valiksite **“Kaasav haridus on põhimõte, mis toetab ja tervitab kõigi õppijate mitmekesisust.”** ja **“Võrdsus haridusprotsessis tähendab ligipääsu: tõenäosust, et erinevatest sotsiaalsetest rühmadest pärit lapsed sisenevad haridussüsteemi.”**

Paljudes riikides peetakse kaasavat haridust endiselt lähenemisviisiks puuetega laste teenindamiseks üldharidusasutustes. Rahvusvaheliselt nähakse seda aga üha laiemalt kui põhimõtet, mis toetab ja tervitab kõigi õppijate mitmekesisust.

See tähendab, et eesmärk on kaotada sotsiaalne tõrjutus, mis on rassi, sotsiaalse klassi, etnilise kuuluvuse, usutunnistuse, soo, seksuaalse sättumuse, sisserändaja staatuse ja võimete mitmekesisuse erinevuste hoiakute ja reaktsioonide tagajärg. Sellisena lähtub see veendumusest, et haridus on põhiline inimõigus ja õiglasema ühiskonna alus.

K3

Mis puutub selliste mõistete nagu inimõigused ja kaasatus üldsusse, siis loomulikult on kaasamine üks põhilisi inimõigusi ja see tähendab **"Sest kaasamine tähendab kodanikukohustuse, mitte teenetena tagamist, et kõik tugisüsteemid on sellist toetust vajajatele kättesaadavad."**

Inimõiguste kontseptsioon on tulnud välja ÜRO organisatsioonidest ja paneb kirja selle, mida iga inimene siin maailmas peaks saama: toidule, haridusele, seadusest tulenevatele võrdsetele õigustele ja eraelu puutumatusetele.

Kaasamine on meie universaalse "ühtsuse" ja vastastikuse sõltuvuse tunnustamine, et me oleme "ühtsed", kuigi me pole "samasugused". Kaasav olemine tähendab võitlust tõrjutusega ja kõigi sotsiaalsete haigustega, mida tõrjutus sünnitab: rassism, seksism jne.

Kaasamine tähendab ka selle tagamist, et kõik tugisüsteemid on abivajajatele kättesaadavad – kodanikukohustusena, mitte teenetena.
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

K4

"Kaitstud tunnuseid" on vähe, nende hulgas on soovahetus, seksuaalne sättumus, puue ja vanus. Seadusega on vastuolus kedagi diskrimineerida järgmistel põhjustel:

- vanus
- puue
- soovahetus
- abielu ja tsiviilpartnerlus
- rasedus ja sünnitus
- rass
- religioon või usk
- seks
- seksuaalne sättumus

K5

Absoluutselt "Kõik võidavad, kaasav keskkond on väga arendav ja rikastav."

Kaasav haridus:

- Aitab kõigil õpilastel saavutada oma täielikku potentsiaali;
- Loob aktsepteerimise ja mõistmise kultuuri;
- Loob sõprust ja sidemeid klassikaaslaste vahel;
- Valmistab õpilasi ette koolijärgseks eluks;
- Kasu kogu kogukonnale;
- Tõstab õpilaste enesehinnangut ja enesekindlust;
- Parandab õpilaste sotsiaalseid oskusi;
- Soodustab mitmekesisust koolides ja ülikoolides;
- Parandab akadeemilisi tulemusi;
- Aitab vähendada kiusamist ja ahistamist.

K6

Lõpuks, kuid see on ka oluline "Kõik noored osalevad ja on oodatud. See on eakohane, noori toetatakse mängima, õppima, panustama ja igakülgset kaasa lööma."

Lihtsalt veendumaks, et sul oli algusest peale õigus ;)

Inced
Inclusive Education

(Mitte)Manuaal

Sammud kaasava
õpikeskkonna
poole

Erasmus+

erasmus+ and
european solidarity
corps agency